

A Honismereti Szövetség tisztújító küldöttgyűléséről*

A Honismereti Szövetség 2010. június 24-én tartotta tisztújító küldöttgyűlését Budapesten. A megyei tagszervezetek küldöttei az írásban megküldött beszámoló alapján áttekintették és értékelték az Elnökség hároméves tartalmi munkáját és pénzgazdálkodását, majd a Jelölő Bizottság javaslatai alapján titkos szavazással három évre megválasztották az Elnökség és a bizottságok tagjait, tisztségviselőit. Ennek alapján

a Honismereti Szövetség

– elnöke: *Debreczeni-Droppán Béla*

– alelnökei: *dr. Csorba Csaba, Gálné Jáger Márta, dr. Rémiás Tibor és Mándli Gyula*

– titkára: *Bartha Éva*

– tagjai: *Bartos György, dr. Bolla Dezső, Kovács Lajos, dr. Ősz Károly, Székelyné Forintos Judit.* A tagszervezetek képviselőiben: *Gábrriel Tibor* (Budapest), *dr. Simor Ferenc* (Baranya megye), *Székelyné dr. Körösi Ilona* (Bács-Kiskun megye), *Fabulya Lászlóné* (Békés megye), *Titkos Sándorné* (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), *Pál Lászlóné dr. SzabóZsuzsanna* (Csongrád megye), *Nagy Éva* (Fejér megye), *Néma Sándor* (Győr-Moson-Sopron megye), *dr. Vajda Mária* (Hajdú-Bihar megye), *Somjai Tiborné* (Heves megye), *dr. Nagy Molnár Miklós* (Jász-Nagykun-Szolnok megye), *iff. Gyüszli László* (Komárom-Esztergom megye), *Vas Ágnes* (Nógrád megye, Balassagyarmat), *Halminé dr. Bartó Anna* (Pest megye), *Sándor Mária* (Somogy megye), *dr. Szabó Géza* (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), *Kaczián János* (Tolna megye), *Zsámboki Árpád* (Vas megye), *Bándi László* (Veszprém megye), *Horváth Miklós* (Zala megye).

a Felügyelő Bizottság

– elnöke: *Braun Lászlóné*

– tagjai: *dr. Bogyirka Emil, dr. Dékány Sándorné, Gál András, Kajus Józsefné, Karacs Zsigmond, Kenyéri Kornélia, Szüle Katalin, Varga István.*

az Alapítvány Kuratóriuma

– elnöke: *Székely Gábor.*

a Honismeret Folyóirat

– szerkesztője: *dr. Selmeczi Kovács Attila.*

Budapest, 2010. június 22.

Bartha Éva
titkár

* A Küldöttgyűlés jegyzőkönyvének teljes szövege olvasható a Honismereti Szövetség honlapján.

A técsői hősök emlékművének avatásai

Técső, a Felső-Tisza-Vidék „fővárosa” 1939. március 15-én szabadult fel, s egyesült az anyaországgal. A várost báró Ungár Károly alezredes vezényletével a 14. kerékpáros zászlóalj 1-es százada csak 23 órára szabadította fel, mert a bevezető út mentén lévő szalmakazal mögül egy szicsák lövöldözött a dalolva érkező katonákra (szerencsére rossz célzó volt, nem talált el senkit), s ez az incidens késeltette a bevonulást. Hála Viszt László örvezetőnek és beosztottjainak, sikerült a lövöldözöt bekeríteni és lefegyverezni. Másnap március 16-án a felszabadítók „újra hadra keltek”, segítségükkel visszatoltatták a szomszédos Taracköz állomásáról a técsőire azt a 14 mozdonyt és 40 teherkocsit, amit a csehek a románoknak szándékoztak átadni.¹

Két napra rá, a város előljáróságának ünnepi közgyűlésén döntés született: emlékművet emelnek a város főterén az I. világháborúban hősi halált técsőiek tiszteletére. Az előkészületi munkálatok hamarosan kezdetét vették, de a befejezés elhúzódott; a leleplezésre 1942. július 12.-én került sor. A korabeli sajtó, az *Új Máramaros* így írt az eseményről: „Ismertetjük az ünnepély műsorát:

1. Reggel 6 órakor zenés ébresztő.
2. 8 órakor ünnepi istentisztelet valamennyi keresztény templomban.
3. Fél tízkor a testületek felvonulása az ünnepély helyszínére.

4. 10 órakor következik az emlékmű leleplezése a következőképpen: a) Himnusz, b) Erdő Lajos községi bíró megnyitója, c) kalinfalvi Jurka Fláviusz vármegyei főispán üdvözlő beszéde, d) vendégek beszédei, e) Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter ünnepi beszéde és az emlékmű leleplezése, f) a résztvevők, alakulatok, egyesületek és testületek díszfelvonulása a leleplezett emlékmű előtt. Közben felhúzzák az országszászó-löbögőt egész árboera, majd következik a vitéz Kékényessy Hápka Péter dr. ny. min. tan. beszéde a tűzharcosok előtt, amikor a lobogót félárboera eresztik.

Az ünnepély a mű megkoszorúzásával és díszfelvonulással ér véget.”

Fűvös zenekar fogadta a neves vendégeket, jelentést tett a kassai hadtestparancsnok képviselőjében vitéz Pintér Aladár ezredes dandárparancsnok. Egy técsői magyar-ruhás leánya Bartos Olga-verssel és pompás szegfűsokorral köszöntötte őket.

Részletek Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter beszédéből: „Nagy időkben hősi életformára van szükség. Hős nem csak a vezető, hanem az egyszerű közkatona is, hős az anya, aki itthon hordja a vállain a családi élet gondjait, hős a köműves, hős a tisztviselő, ha helyt áll lemondásával és áldozatkészséggel a számára kijelölt poszton. Kis nemzet vagyunk, rengeteg belső problémánk is van, azt legyűrní, ezeket megoldani csak hősi életszemlélettel tudjuk, amely végül a világ nemzetei között is helyreállítja az igazság uralmát és megtermi az erkölcsi jóvátétel áldásait.

... A hősi lélek – ne feledjétek – katonai lélek és erkölcsi lélek, ezt meggyökereztetni és megerősíteni mulhatatlanul szükséges, mert a magyarságra az igazi megpróbáltatások csak ezután következnek, s az ezerezstendős haza megtartása mérhetetlen erőfeszítést követel. Ez a hősi lélek kőbe van faragva előtettek itt a técsői hősök emlékművében, hogy mindennap lelkesítsen benneteket...”

Azután a hősi lélek kívánta kettős kötelességről szólott Antal István miniszter.

„Első kötelesség: magyar életforma, magyar hagyományok szerint élni és vezetni a nemzetet, mert magának Técső községnek nemes példája mutatja, hogy nincs szükségünk idegen formákra... A mi utunk egyenes, becsületesen tiszta...”

A második kötelesség: a hazáért teljesített megfeszített munka, áldozat és szenvedés ellenében szociális, kulturális és gazdasági értelemben olyan életet kell teremteni, hogy benne minden becsületes szándékú ember egyformán kapjon helyet a kenyér és jogok asztalánál.

...Történelmi ez a hely, ahonnan hozzátok beszélek. Itt, ezeknél a szorosoknál védte IV. Béla az országot a tatároktól, Nagy Lajos király innen kezdve szervezte meg a védelmet a keleti veszedelem ellen.

¹ A város és környéke felszabadításáról részletesen tájékozódhatunk *Móricz Béla*: Técső című kötetéből, melyet a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja adott ki Budapesten. Nem véletlen a szerző kiléte: annak a Móricz családnak sarja, akinek ősei técsői illetőségűek, köztük Móricz István, a huszti vár főkapitánya II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában. Említést érdemel – a számtalan ismert felmenő között – a család későbbi leszármazottja is, dr. Antall Józsefné Fülepp Klára, aki rendszeresen látogatja ősei „fészket”, erkölcsi és anyagi támogatást nyújtva a földijeinek. A técsői magyar tannyelvű gimnázium egyik tanterme a Móricz nevet viseli, a kollégium dr. Antall József nevével büszkélkedik.

Ez a föld látta Rákóczi kuruc hadait, és elküldte fiait Kossuth Lajos szabadságharcos honvédei közé is. ... Így hát ez a föld a vér jogán nem lehet más és nem is lesz más, csak magyar!

... Atyai szeretettel és testvériséggel viseltessetek az itt élő nemzetiségek iránt, biztosságotok számunkra, hogy a Szent István palást alatt megtarthassák nyelvüket, vallásukat, saját kultúrájukat... tudniuk kell, hogy az államalkotó magyarság mindenkor testvéri támogatással állt mögöttük. ... E hősi szobor tövében ily gondolatokkal induljunk el az új magyar élet felé."

Técsőt 1944 októberében foglalták el az oroszok. Haladéktalanul hozzákezdtek a magyar emlékek megsemmisítéséhez. A helybeli janicsárok végezték a piszkos munkát az orosz gépfegyverek védelmében. A legvehemensebb pusztító G. István volt, aki kalapáccsal törte-zúzta az emlékművet; a törmelékét szekérre rakták és a Tiszába zúdították. Távollétüket kihasználva, az emlékmű mögötti házban lakó, ma híres vívőedző Batizi Sándor és öccse Béla, leosontak, összeszedtek néhány törmelékdarabot, föl vitték házuk padlasterébe és elrejtették a meglazított padlódeszkák alá. G. István, aki másnap folytatta piszkos munkáját, felmászott a valamikori tisztai kaszinó épületének tetejére, hogy ledobja a koronás címert, megcsúszott, leesett és halálra zúzta magát.

Felkerestem Bartos Olga nénit, aki a kilencedik X-ét tapossa. Nehezen lehetett a matrónával szót váltani, mert egyre csak sírt.

– Hogyan éli meg a hirt, az eseményt Olga néni, hogy feltámad Főnixmadárként a múlt?

– Csak sírok, meg sírok... Minden mozzanatára annak a napnak emlékszem, mintha tegnap történt volna... Tudja, én háromszor születtem: másodsor, mikor az első emléket avatták, most harmadszor, mikor feltámadt poraiból, visszaszállt fészkeire a turulmadár... A jó isten meghallgatta imáimat, mint anyyi magyará... Van igazság... Isten a történelem ura.

Isten a történelem ura

S ha késik is akarátának – gondoljuk mi, földi halandók – kegyes megnyilvánulása, egyszer úgyis tanúi és élvezői leszünk. Ennek az örök igazságnak a szellemében zajlott le Técsőn, a Felső-Tiszavidék (Kárpátalja) „csángóinak” fővárosában, a főtéren az I. és II. világháború técsői áldozatai emlékművének felavatása, felszentelése 2010. június 18-án. A monumentális, vörös gránitból és fekete márványból készült emlékmű pontos mása az 1942-ben felállítottnak, és ugyanazon a helyen tör a magasba, azaz a különbséggel, hogy az „ösi” emlékművön 86 név volt (valamikor) olvasható (az I. világháború áldozatainak nevei), az újon még további 161 név, a II. világháborúban elesett hősök nevei, s felettük, mintegy égisként a kereszténység szimbóluma, valamint magyarságunk jelképe: a turulmadár.

A tűző nap ellenére megtelt a város központi tere; a helybelieket és a vendégeket a történelmi egyházak egyesített ének- és zenekara fogadta, ami hazafias dalok és egyházi énekek fülekbe és szívekbe kívánckozó előadásával fokozta az amúgy is felajzott várakozást. 15 órakor felcsendült a Magyarok Miatyánkja, valamint az ukrán himnusz, melyek elhangzását követően *Ambrus Pál*, a helyi magyar tanynelvi gimnázium igazgatója, az esemény „motorja” lépett mikrofonhoz, és üdvözölte a vendégeket, a técsőieket, majd röviden vázolta azt az időt, mely húsz évig tartott: az emlékmű visszaállítás gondolatának születésétől a megvalósításig. Tolmácsolta a város magyarságának köszönetét mindazoknak, első sorban a polgármesternek, akik annyi nehézség ellenére kiálltak a nemes cél elérése mellett. „Az emlékmű a történelmi egyházak, a helyi szervezetek, első sorban az UMDSZ (Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség), kulturális és gazdasági körök, a técsői lakosok, az innen elszármazottak anyagi támogatásának köszönhetően épült meg – mondta a szónok többek között. – Hálás köszönet és elismerés Kovács Iván Ivanovicsnak, városunk polgármesterének, aki meggyőzte az aggályoskodókat, a fanatikusokat, felülkerekedett az alaptalan, de még tetten érhető előítéleteken. Elismerésünket címezzük Cubera Krisztián szobrászművésznek, aki magas szakszinten véste kőbe a kegyeletet” – fejezte be mondandóját *Ambrus Pál*, majd átadta a szót Técső polgármesterének, aki a kegyelet, a megemlékezés és örök békes együttélés napjaként definiálta június 18-át, az emlékművet pedig mindennek mementójaként. „Fejet hajtok a hősök emléke előtt, és köszönetemet fejezem a técsőieknél kitartásukért, türelmük tiszteletért.” – fejezte be Kovács Iván köszöntőjét.

Scherzer Károly, beregszászi konzul úr elismerését és gratulációját követően szakavatott tudáshoz méltó ismeretekkel gazdagította a sok száz főnyi emlékezőt: végigkísérte a turulmadarat „születésétől” a mai napig, csattanós választ adva a sovínisztáknak és tudatlanoknak: a madár a szabadságszeretet, az ösi erő és nem az agresszió, a hatalomvágy szimbóluma.

Gajdos István, az UMDSZ elnöke, Beregszász polgármestere a nemzeti történelmi múlt ápolásának fontosságára, megőrzésére hívta fel a figyelmet, méltatta a bátor kiállást az elvek mellett, szólt a közel-

Az emlékmű leleplezése (Szöllősy Tibor felvétele)

jövő feladatairól, az összefogásról. Vastaps fogadta *Batizi Sándort*, a nemzetközileg elismert mesteredzőt, Técső város szülöttjét. „Tízéves voltam, amikor a mögöttünk lévő ház ablakából láttam elszállni a turulmadarat – mondta elcsukló hangon (arra utalva, hogy amikor 1944-ben az új rend janicsárjai lerombolták az emlékművet, testvérével leosont leshelyükről, összegyűjtöttek néhány darabot a turulmadárból és elrejtették. Az előkerült relikviák hamarosan a helytörténeti gyűjteménybe kerülnek. Sz. T.) – és most 77 évesen megadatot nekem az Úr által, hogy tanúja legyek a madár visszaszállásának. Az a vágy és remény tölti be a szívemet, hogy nem lesz, nem kell több tábla az emlékre. Köszönet mindenkinek, büszke vagyok magyarságomra, mert meggyőződésem: elsősorban nem azért gazdag egy nemzet, mert vannak emlékei, hanem azért, mert méltó képen őrzi azokat.”

Ifj. Sari József, a Felső-Tisza-vidéki KMKSZ középszintű szervezetének elnöke, aki a tiszapéterfalvi turulünnepségről érkezett, történelminek nevezve az eseményt, szólt a nemzet előtt álló napi feladatokról, aláhúzottan a közelgő választásokról, melyeknek eredménye nagyban függ az összefogástól, a nézetek egységesítésétől.

17 órakor újra Ambrus Pál lépett a mikrofon elé: „Az idő, a töretlen emberi akarat, a történelmi igazság kijavította a múlt hibáját” – szólt, és felkérte Kovács Ivánt, Gajdos Istvánt és Cubera Krisztiánt, hogy emeljék le a leplet a műről. Előttunt a magyar történelem kegyeletre szólító kökemény emléke. Az ünnepélyes aktus babékoszorúját jelentették a történelmi egyházak vezetőinek, a pravoszláv egyház előljárójának felszólalásai, imái, és a mementó beszentelése. „Legyen örök a béke, az egyetértés itt ezen a soknemzetiségű vidéken és szerte a világban, hisz egy istenhez imádkozunk, habár különböző nyelveken” – volt gondolataik, imáik lényege. „Igen! – visszhangzott a tömegben. Soha, de soha nem menjen egymás ellen János és Iván!” Percek alatt virágba borult az emlékmű: elhelyezték a kegyelet, a megemlékezés koszorúit, virágait a vendégek és a técsőiek.

A szíveket melengető, feledhetetlen esemény a Szózat eléneklésével fejeződött be, bár az ünnepség nem ért véget, mert az esti órákban számtalan gyertya fénye lobbant fel, újra tömeg gyűlt a téren, hogy emlékezzenek, imádkozzanak, tervezzék a jövőt.

Szöllősy Tibor

Kőváry László Honismereti Kör, Kolozsvár

Az újjáélesztett Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1991. áprilisi közgyűlése által életre hívott 14 tevékenységi alakulat között a *Honismeret* elnevezésű szakosztályban kaptunk helyet. A Kolozs megyei EMKE 1992 szeptemberében alakult meg, és ennek keretében még ez év októberében 39 résztvevővel megindítottuk az első idegenvezetői tanfolyamot. A tanfolyam első végzettjeivel a következő év októberében megalakítottuk az EMKE Kolozs megyei Honismereti Körét, 2000-ben pedig felvettük *Kőváry László*, Erdély híres történésének a nevét.

Ha visszapillantunk a kezdetekre, egypár lelkes ember odaadó munkájából, a szülőföld iránti szeretetéből jött létre a honismereti körünk. Az általunk megindított tanfolyamoknak egyik legfőbb célja volt széles látókörű és a helyi viszonyokat ismerő ifjak nevelése, magyar idegenvezetők képzése, ill. ismereteiknek bővítése, gazdagítása. Itt utalok a középkorosztályra és a nyugdíjasokra is, akik ugyanúgy beültek az iskolapadba, mintha ők is középiskolások lennének. A hallgatók megismerkedtek Erdély történelmével, földrajzával, néprajzával, műemlékeivel és az építészeti stílusokkal. A témakört két év után vallástörténettel bővítettük. Az előadásokon elhangzó elméleti tudnivalókat gyakorlati útmutatásokkal egészítettük ki. Városnéző sétákat szerveztünk, megismerkedve a város templomaival, műemlékeivel, múzeumaival. Autóbuszos tanulmányi kirándulásokat szerveztünk, ahol alkalmunk nyílt a különböző néprajzi tájegységek és műemlékek megismertetésére.

Értékelve az elmúlt 18 évet, elmondhatjuk, hogy a magunk elé tűzött cél megvalósult, 18 év alatt 16 honismereti tanfolyamot szerveztünk, amelyen 650 hallgató vett részt. Sajnos nem mindenki tartott ki a tanfolyam végéig, elég sokan lemorzsolódtak. Több mint 380 vizsgadolgozat készült, ami bizonyítja, hogy a hallgatók érdeklődése szülőföldjük iránt meghatározó jelentőségű. A 18. évben – az átszervezés miatt – indítottunk tanfolyamot, ezért úgy határoztunk, hogy a kör tagjai minden hónap utolsó szombatján találkoznak, és két magas szintű előadással tovább gyarapítják ismereteiket.

Jelenleg 50 állandó tagunk van, a legfiatalabb 11 éves, a legidősebb betöltötte a 80. évet. Igyekezünk a tanfolyam hallgatóinak színvonalas előadásokat tartani, bel- és külföldi tanulmányi kirándulásokat szervezni. 67 autóbuszos tanulmányutat tettünk meg, ebből tíz külföldi volt, a többi során pedig Erdély 16 megyéjét látogattuk meg Nagyváradtól Kézdivásárhelyig és Máramarosszigettől egészen az Al-Dunáig. Ezek a tanulmányi utak mind hozzásegítettek szülőföldünk jobb megismeréséhez, barátságok kialakulásához, a régi értékek megbecsüléséhez. Minden évben kolozsvári városnéző sétákon vettünk részt, hogy megismerjük városunkat, ahol élünk és dolgozunk. Természetesen a Házsongárdi temetőben nyugvó nagyjaink síremlékeit is rendszeresen felkerestük. Eddig 11 más-más témával foglalkozó honismereti napot tartottunk, így megemlékeztünk névadónkról, Kőváry Lászlóról, majd Erdély nagyhatalmairól, továbbá Vasvári Pálról, Szent Erzsébetről, Erdély híres váraitól, Mátyás királyról és a reneszánszról, Hunyadi Jánosról és sok más történelmi eseményről.

Nagy öröm volt számunkra, hogy 2003 decemberében megjelentettük a *Honismereti híradót*, amely évenként kétszer, esetleg egyszer (összevont két számmal) jelenik meg. A lap hírt ad tevékenységünkről, tanulmányi útjainkról, élménybeszámolókat jelennek meg benne, és minden számban egy-egy műemléket, várat, templomot is bemutatunk. Hét alkalommal jártunk Magyarországon, melyet egy-egy napos átruccanással Kassa, Pozsony, Párkány, Burgenland megismerésével egészítettük ki. Számos történelmi helyet és várost kerestünk fel Magyarországon. Egy alkalommal jártunk Ausztriában, egyszer voltunk Olaszországban, és a harmadik nagyobb külföldi utunk ebben az évben, áprilisban Benelux államok voltak, amelyet közösen egy kolozsvári pedagógus kollégámmal szerveztünk.

A Honismereti Szövetség felkérésére 2002-ben a *Tudás forrásai* c. művelődéstörténeti vetélkedő erdélyi döntőjét szerveztük meg, ahol 24 csapat vett részt, 2005-ben pedig a *Hős Rákóczi Népe* művelődéstörténeti vetélkedő erdélyi döntőjét, ahol 15 erdélyi csapat vett részt, amelyen a diákok Erdély különböző középiskolaiból voltak. Magyarországi kapcsolatunk elsősorban a Honismereti Szövetséggel van 1998-tól, a Jászkiérei Csete Balázs Honismereti Egyesülettel 1994-től, ők kétszer jártak nálunk, mi meg annál többször voltunk náluk, 2002-ben együttműködési szerződést írtunk alá velük. Nagyon kedves élményben volt részünk ez év márciusában, amikor részt vettünk a Csete Balázs Honismereti Egyesület megalakulásának 40 éves évfordulóján. 2001 óta kapcsolatot tartunk a Lánycsói Magyar-Német Kulturális Egyesülettel, továbbá a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesülettel, mellyel 2007-ben Kecskeméten együttműködési szerződést kötöttünk. Nagyon sok szeretettel emlegetjük kedves barátainkat, a Fejér Megyei Honismereti Egyesület tagjait, és szeretnék köszönetet mondani minden olyan magyarországi honismereti egyesületnek, akik meghívtak minket, ottlétünket támogatták, szállást, étkezést, fogadást adtak részünkre, bemutatták megyéjüket, különösen a Győr-Moson-Sopron Megyei Honismereti Egyesületnek és a Borsod-Abaúj-Zempléni Honismereti Egyesületnek. Ha csak pár óra

is, de nagy szeretettel fogadtuk városunkban a Palóc Társaságot Szlovákiából, a Fejér Megyei Honismereti Egyesületet, a Lányesóki Magyar Német Kulturális Egyesületet, többször a Csete Balázs Honismereti Egyesületet, a Bács-Kiskun megyeieket. Legutóbb a Makói Maros Vidék Baráti Társaság 35 tagját fogadtuk nagy szeretettel. Csorba Csaba alelnök urat is fogadtuk Kolozsváron, hasonlóan Bartha Évát és nem utolsósorban Halász Péter elnök urat is többször.

A Honismereti Szövetség folyóiratában 3 felnőtt és 5 diák cikke jelent meg, a Honismereti Akadémián minden évben részt vettünk, ez a 13. alkalom. Az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián szintén 11 alkalommal 30 középiskolás, illetve egyetemi hallgató vett részt, akik a témának megfelelő dolgozattal szerepeltek. Talán a sokrétű tevékenységünkhöz az is hozzátartozik, hogy az utóbbi két évben a Kolozsvári Magyar Színház és Opera előadásait körünk tagjai csoportosan látogatták. Nem szeretném kihagyni tevékenységünk ismertetéséből, hogy a csikszeredai Csiki Székely Múzeum nagy kiállításait is rendszeresen megtekintettünk.

Az elmúlt 18 év alatt tevékenységünk egy percre sem szakadt meg, eredmények tartjuk, hogy sikerült a honismereti tanfolyamunkra nagyon sok középiskolást és egyetemistát bevonni, sokat köszönhetünk az Erdélyi Magyar Honismereti Egyesületnek, hogy szárnyai alá fogadott bennünket és segítette tevékenységünket.

Kiss Margit

Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság működési területe a Partium és a Bánság. Célkitűzései és feladatai emlékhelyeink és műemlékeink szellemi és jogi védelmének érvényesítése, műemlékeink felmérése, leírása, közzététele, helytörténeti és néprajzi kutatómunka végzése, nemzeti identitásunk szolgálata és erősítése, hagyományaink ápolása, honismereti nevelés, az ifjúság bevonására honismereti táborok szervezése. Az egyesület megalakulásának éve 1993. Jelenleg Mára-marosszigettől Lugosig 132 munkatársa van: történészek, néprajzosok, tanárok, orvosok, lelképásztorok, műemlékes szakemberek, honismereti nevelők.

A kutatómunka és a felmérő programok eredményeinek ismertetése évente három rendezvényen kerül sorra: márciusban a *Partiumi Honismereti Találkozó*n, májusban a Varadinum ünnepek keretében szervezett *pályázati díjkiosztó ünnepségen* – előre meghirdetett tematika alapján – ifjúsági és felnőtt kategóriában, szeptemberben pedig a háromnapos Partiumi Honismereti Konferencián. E rendezvényeken elhangzó tanulmányokat, dolgozatokat igyekszünk közzétenni. A rövidebb anyagokat időszakos honismereti lapunk, a *Partium* ismerteti. A nagyobb méretű anyagokat a *Partiumi füzetek* könyvsorozatában tesszük közzé.

A *Partiumi Honismereti Konferencia* immár hagyományos és elismert mind belföldön, mind külföldön. Átlagosan 90 ember vesz részt rajta a Partiumból, a Bánságból, Kolozsvárról, Magyarországról. Vándorkonferencia, hogy bekapcsoljuk a különböző vidékeket a közös kutatómunkába. A konferencia helytörténeti kutatómunkánk és műemlékvédő tevékenységünk legmagasabb fóruma. Ekkor tartjuk az évi közgyűlést is, ekkor osztjuk ki a Fényes Elek-díjakat azoknak, akik kimagasló munkát fejtettek ki a helytörténeti kutatómunkában és az egyesületi élet szervezésében.

Eddig tizenöt konferenciát szerveztünk, az idén lesz a tizenhatodik. Tizenöt év alatt a következő témák szerepeltek: Egyházi műemlékeink; Partiumi magyar temetők; Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, események, személyiségek, emlékművek; Várak, kastélyok, udvarházak; Árpád-kori településeink kialakulása és története; A XX. század emlékezete, öröksége; A Bocskai- és a Rákóczi-szabadságharc; Pusztuló műemlékeink; Élő népi kismesterségek; Műszaki személyiségeink; 1956 emlékezete; Ipartörténeti műemlékek.

A *Partium* című időszakos lapunkat 1994-ben alapítottuk, évente 1–2 szám jelenik meg négyszáz példányban. Főbb rovatai: történelem, helytörténet, műemlékeink-műemlékvédelem, művelődéstörténet, néprajz-népmeseter, képzőművészet, személyiségeink, hírek-események.

A *Partiumi füzetek* könyvsorozatában eddig 62 kötet jelent meg. Tematikájukat tekintve 20 településtörténet, 4 iskola- és egyháztörténet, 12 műemlékek, emlékművek, emlékhelyek, 8 helytörténet, 10 nagy személyiségeink, 3 néprajz, 2 évkönyv.

Sorozaton kívül 9 kötet látott napvilágot, ebből a Jubileumi Rákóczi Évek sorozatban három kötet jelent meg. A legfontosabbnak az *Épített örökségünk Bihar megyében* című kötetet tartjuk, amely a megye műemlékeinek komplex felmérését, kataszterét tartalmazza. Erdélyben egyedüli teljes felmérés.

Eddig 21 emléktábla elkészítéséhez járultunk hozzá és avattuk fel. 1992-ben a fenesi Bélavár falán; 1993-ban Réven a Zichy-barlang feltárásának 90. évfordulója alkalmából; Szentjobbon a Szent Jobb tiszteletére, közösen Tempfli József megyés püspökkel, valamint Solyomkőváranak falán. 1994-ben Réven Márton Gabriella, Ady első váradai szerelme tiszteletére; Váradon Bíró József művészettörténész és festőművész tiszteletére; Érsemjénben Fráter Lóránd, a nótáskapitány emlékére. 1995-ben megfogalmazzuk és megcsináltattuk a vártemplomban elhelyezett Szent László-emléktáblát. 1997-ben Nagyváradon K. Nagy Sándor író, jogász, a helytörténeti kutatás úttörője tiszteletére. A tábla felerősítésére később került sor. Aradon emléktáblát avattunk Lóczy Lajos földrajztudós tiszteletére. 2001-ben Csokalyon Fényes Elek halálának 125. évfordulója tiszteletére. 2002-ben Gálospetriben emléktáblát, emlékszóbat avattunk Sass Kálmán mártír lelkipásztor tiszteletére. 2003-ban Réven Karl Handl, a barlang felfedezőjének tiszteletére, közösen a Pro Rév egyesülettel. 2005-ben Érköbölkúton ifj. Gyalóky Lajos helytörténész; Zsibón II. Rákóczi Ferenc tiszteletére, a zsbói csata emlékére. 2006-ban Érmihályfalván Zelk Zoltán költő emlékére. 2007-ben Erdőhegyen (Kisjenő, Arad megye) dr. Balogh Ernő egyetemi tanár tiszteletére; Nagyváradon Hegyesi Márton ügyvéd, helytörténész tiszteletére, közösen a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvánnyal. 2008-ban Érmihályfalván Kuthy Lajos író tiszteletére, közösen a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvánnyal. 2009-ben Biharfélegyházán és Micskén Jakó Zsigmond akadémikus tiszteletére, közösen az Erdélyi Múzeum Egyesülettel. Érmelléki tájhozát avattunk Gálospetriben.

Ezek mellett minden évben számos emlékülést szerveztünk nagy személyiségeink tiszteletére. Csak az utóbbi éveket említem: 2007-ben Csúry Bálint emlékünnap Egriben; Révai Miklós író halálának kétszázadik évfordulóján Nagyszentmiklóson; Fényes Elek születésének kétszázadik évfordulója Csokalyon és Nagyváradon; Bíró József művészettörténész születésének századik évfordulója Nagyváradon; Hegyesi Márton halálának századik évfordulója Nagyváradon, emléktábla avatásával egybekötve. 2008-ban részt vettünk a dobrai turulmadaras emlékmű, Aradon a Fábian Gábor-szobor, Tenkén a Kosuth-szobor avatásán. 2009-ben emléktábla avatással egybekötött megemlékezést tartottunk Jakó Zsigmond akadémikus tiszteletére Biharfélegyházán és Micskén, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóján Érsemjénben, ahol több mint kétszázan vettek részt, könyvkiadással egybekötve. 2010-ben megemlékezés II. Rákóczi Ferencre Kassán és Borsiban, Széchenyi István halálának 150. évfordulóján Bihardiószezen, Szilágyi Sámuel református püspök szoboravatása Hegyközkovácsiban. Az idén még megemlékezünk Györffy István néprajztudósról Tenkén és Szádeczky Kardos Elemér geológusról Kolozsváron.

Ezek mellett számos koszorúzási ünnepséget és könyvbemutatót szerveztünk. Felsorolni is nehéz lenne. A fiatalok bevonására eddig tizenhárom *honismereti tábor* szerveztünk. Megtakarítottuk a fenesi Bélavárát, Valkóvárát és Solyomkővárát, öt arborétumot, két kúriát, az érábrányi romtemplomot, a Révi-szoros turistautjait.

Egyesületünk 2001-ben megalapította a *Fényes Elek-díjat*, amelyet azok kapnak, akik kimagasló eredményt értek el a helytörténeti kutatómunkában, történelmi örökségünk megővésében, a honismereti nevelésben. Nyolc év alatt 30 tagtársunk érdemelte ki a díjat. 2005-től olyan közéleti személyiségeknek is íteltük oda, akik saját településükön példamutató módon végezték hagyományörző tevékenységüket.

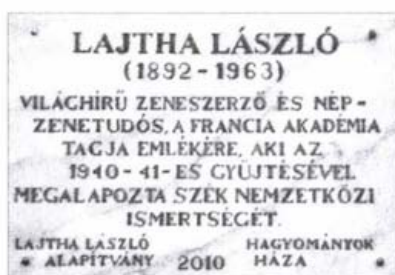
Fontos eredményünk a honlapunk elkészítése, amelyet immár bárki megtekinthet a világhálón, a www.pbmet.ro címen.

Sokrétű tevékenységünk elismeréseként egyesületünk és egyes tagjaink számos kitüntetést kaptak. Egyesületünk elnyerte a *Pro Partium-díjat*, a *Podmaniczky-díjat* és a *Kós Károly Állami Díjat*, valamint számos díszoklevelet.

Végezetül meg kell említeni a sokrétű együttműködésünket számos egyesülettel és intézménnyel, az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társasággal, a Kriza János Néprajzi Társasággal, a Bihar Megyei és Nagyvárad Civil Szervezetek Szövetségével. A határon túl a Honismereti Szövetséggel, a Magyar Művelődési Intézettel, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal, a Magyar Néprajzi Társasággal, az isaszegi Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvánnyal, a Bocskai István Hagyományörző Egyesülettel, a Kazinczy Ferenc Társasággal, a debreceni Partiumi Hagyományörző Egyesülettel, a Hajdú-Bihar Megyei Műemlékvédő Albizottsággal, a berettyóújfalui Bihari Múzeummal, valamint az itt működő Múzeumbarátok Körével.

Dukrét Géza

Lajtha László-emléktáblát avattak Széken

Lajtha László (1892–1963) Kossuth-díjas zeneszerző, népzenekutató 70 esztendővel ezelőtt, 1940 decemberében látogatott először a mezőségi Székre. Helyszíni gyűjtése a Magyar Rádió stúdiójában a kor legmagasabb színvonalán folytatódott és a Pátria lemezsorozatban meg is jelent. (Új kiadás: FONÓ Records 2007).

A Ferenczi Márton primás és társai által játszott archaikus zene és a gazdag táncgyomány indította el harminc évvel később a magyarországi táncmozgalmat. (Maga a „táncház” kifejezés is Széken maradt fenn.) Azóta a nagy múltú, a középkorban szabad királyi városi ranggal bíró település neve fogalommá vált a magyar népzene rajongóinak körében.

A korszakalkotó gyűjtés emlékére és Lajtha László tiszteletére *Kobzos Kiss Tamás* előadóművész, zenetanár kezdeményezése nyomán, Lajtha Ildikó, Lajtha László örökségének gondozója, valamint a Lajtha László Alapítvány és a Lajtha-hagyatékot őrző Hagyományok Háza segítségével 2010. augusztus 16-án emléktáblát lepleztek le a széki Polgármesteri Hivatal falán *Sallai János* polgármester. Az ünnepségen beszédet mondott *Sebő Ferenc*, a Hagyományok Háza szakmai igazgatója, a táncmozgalom egyik elindítója is. Helyi énekesek, zenészek – Filep („Pali”) Marci és zenekara – műsora tette gazdagabbá a programot, amelyen megjelent *Kallós Zoltán*, *Halmos Béla*, *Korniss Péter* mellett *Solymosi Tari Emőke* Lajtha-kutató is, aki már több könyvet publikált a méltatlanul mellőzött zeneszerző életművének megismertetésére. (Nemrég jelent meg a Hagyományok Háza kiadásában a *Két világ közt – Beszélgetések Lajtha Lászlóról* című kötete.) Az emléktábla avatás napján kezdődött meg a népzene- és néptánc-tábor is, amelynek résztvevői szintén jelen voltak az ünnepségen.

KKT

Az emléktábla avatása (balról-jobbra): Sallai János polgármester, Halmos Béla, Sebő Ferenc, Kobzos Kiss Tamás és Deák Gyula, Sepsiszentgyörgy, a Háromszék táncgyűttes vezetője.
(Fotók: Solymosi Tari Emőke)

„Irodalmi szomszédolás” Rimaszombatban

A Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége (KITÁSZ) az idén Rimaszombatban tartotta a XIX. vándorgyűlését, a Tompa Mihály Református Gimnázium dísztermében, július 29-e és augusztus 1-je között *Irodalmi szomszédolás* címmel.

A vendéglátó intézmény a felvidéki magyarság sorsát jelképezi. Az Egyesült Protestáns Főgimnázium a várost a művelődés híres központjává tette. Rimaszombatnak már 1462-ben volt iskolája. A XVII. századtól van gimnáziuma, ahol filozófiát és teológiát is oktattak. 1769-ben a lényegében színtiszta református Rimaszombattól kiűzték a katolikus körmenetet. 1771-ben emiatt a református egyház teljes vagyonát elkobozták, iskoláját bezáratták és a nyilvános istentiszteletek megtartását betiltották. A református iskolában az oktatás a türelmi rendelet kihirdetése után indulhatott meg ismét.

A Kishonti Evangélikus Esperesség kezdeményezte az osztrák evangélikus és rimaszombati református iskola egyesítését. 1853-ban elfogadták az egyesült iskola alapszabályzatát és megalakult a Magyarországon egyedülálló Egyesült Protestáns Algimnázium. Az 1857/58-as tanévtől lehetővé tették a szlovák nyelv fakultatív tanulását heti 2 órában. 1886-ban kerültek ki az Egyesült Protestáns Főgimnáziumból az első érettségizők. 1919-ben szlovák osztályokat is nyitni kellett, ám az iskolától az államsegélyt megvonták, ezért annak feladására kényszerültek, így az iskolát államosították. Csehszlovák Állami Reálgyimnáziummá (1923), majd az első bécsi döntés után Királyi Állami Gimnáziummá (1938) alakult át. 1940-től ismét visszanyerte felekezeti jellegét. 1945. május 10-én a Szlovák Nemzeti Tanács rendelete bezáratta kapuit. Ezután jött a féktelen és kicsinyes bosszú: könyvégetés, pusztítás, a gyűjtemények megsemmisítése. S ez még évtizedekkel később is folytatódott.

Hosszú huzavona után, amikor a beneši dekrétumokra való hivatkozással megpróbálták meggátolni az épület visszaadását, 1999-ben megnyithatta kapuit a Tompa Mihály Református Gimnázium. 1945 óta ez az első ilyen intézmény Szlovákiában. 2003 júniusában a Matica Slovenská a régi-új tulajdonos beleegyezése nélkül Jozef Škultéty, Vladimír Mínač és Zlatica Oravcová emléktábláját avatta föl az épületen, amit a város magyarsága provokációként élt meg.

2002-ben kezdte meg működését az iskola saját diákothona, amelyet a legelső egyházi fenntartású internátusként 2004. január 1-jén soroltak be az oktatási intézmények hálózatába, ahol a vándorgyűlés résztvevőinek egyik része lakott.

A főgimnázium jeles növendéke volt Holló Barnabás és Izsó Miklós szobrászok, Kiss József költő, Mikszáth Kálmán író, Pósa Lajos mesemondó költő, gyermekköltészetünk alapítója, az Én Ujságom alapító szerkesztője. Az iskolának olyan jó híre volt, hogy sok szlovák személyiség is ide járt: A Botto-testvérek, Janko Jesenský (1874–1945) író, aki főispán is lett és nem engedte Tompa szobrát 1918 után eltávolítani. Ivan Krasko (1876–1958) költő, Jozef Škultéty (1853–1948) író, publicista, szerkesztő, 1877–79 között látogatta az intézményt.

A szülők értetlensége

Az első napon *Sebők Attila*, a Tompa Mihály Református Gimnázium igazgatója üdvözölte a jelenlevőket, majd röviden ismertette a vendéglátó intézményt. Jelenleg 9 osztályuk van. Van nyolc- és négyosztályos tagozatuk. Az épületben működik a szlovák evangélikus iskola is. Fájó pont, hogy a magyar szülők nem értik, miért kellene anyanyelvükön oktatni gyermekeiket.

A kultúra asztala

Ezt követően *Székelyné Kőrösi Ilona*, a KITÁSZ ügyvezető elnöke üdvözlésében elmondta, a kultúra asztala teríthető a legnagyobbra. Az anyanyelvünkkel minden kimondható és ráadásul erkölcsé is van. A Kárpát-medence térképének átrajzolása utáni 90 év alatt sem vezett ki az összetartozás tudata, a KITÁSZ-nak is köszönhetően. Ahhoz, hogy ezt a következő generációk érzékeljék, művelt, tudós tanárookra van szükség, akik nevelik – nemcsak tanítják – a diákokat s így erkölcsi tartást adnak.

Dr. Medvigy Endre, a KITÁSZ elnöke kegyelmi állapotnak nevezte a jelenlegi magyarországi politikai helyzetet. Van ebben egy adag megkésetttség, ami a kormánypolitikát illeti, hiszen – Kányádi Sándor költő szavaival élve – a magyarság olvadó jéghegy. Idén emlékezünk a trianoni diktátum 90. évfordulójára, ám a második bécsi döntésre is. A ritka szép pillanatokot is föl kell idéznünk. Németh László 1956-ban emelkedő nemzetéről írt. Ez pedig erőt adhat nekünk, és ennek jegyében kell emlékeznünk a KITÁSZ alapítóira: Czine Mihályra és Vargha Domokosra.

Gömörológia

Rimaszombat és Gömör címmel *dr. B. Kovács István* régész, muzeológus tartott vetítéssel egybekötött előadást mely a vármegyétől a virtuális kezdeményezésekig terjedt. Mivel munkássága elsősorban Gömörhöz kötődik, így önmagát – némi öniróniával – gömörológusnak mondja. A helytörténet ugyanis perspektívát ad. Az egyediben láttatja az egyetemet és fordítva. Gömör kicsiben az egykori Magyarországot jelenítette meg s így Gömörországnak nevezhető, melynek emlékműve 2006-ban készült el. Nyilván ez adhatta az ötletet, hogy szellemi országépítéshez fogjanak. 2005. június 4-én virtuális országot alapítottak. Ez jelenleg „még csak” regionális kulturális egyesület, melynek főispánja van, ám egyszer majd a kisebbségi magyarság autonómiatörekvéseinek fontos bázisa lehet.

B. Kovács a délutáni órákban a nívós, negyedévenként megjelenő Gömörország c. folyóiratot mutatta be, mint a lap főszerkesztője, a Pozsonyban élő *Kövesdi Károly* íróval együtt, aki négy éve a lap szerkesztője. Szeptemberben lesz tízéves a folyóirat, amit kellőképpen meg kívánnak ünnepelni, olyan módon, hogy meghívják a testvérlapok szerkesztőit.

B. Kovács volt a múzeumlátogatások vezetője is. Megnéztük a nemrég megnyílt Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményei kiállítását, melynek 2002 óta megbízott igazgatója. Majd a Gömör-Kishonti Múzeumot látogattuk meg, mely egykor tűzérkaszárnának adott otthont. Itt vezetők 1990-95 között igazgatók voltak. A tárlat 1970-ben készült. Anyagiak híján nem sikerült azt felújítani, így számos „odakozmált” kisérszöveget lehetett találni.

B. Kovács kalauzolt minket a városban is. Rimaszombatnak három tere van, az egyik ismét Tompa Mihály nevét viseli. Megtekintettük a régi és új városházát, mely 1802-ben épült. A kiterjesztett szárnyú fekete sas mellett latin rövidítés: SPRSz. Azaz Senatus Populusque Rima Szombatiensis (Rimaszombat tanácsa és népe), ez az ókori Róma jelmondatának átvétele, amivel igyekeztek kidomborítani azt a legendát, hogy a város hét település összeolvadásából keletkezett (Róma meg hét dombon). Holott a város a magyar Szombathely és a német Istvánfalva (Steffelsdorf) egyesülése nyomán jött létre. A négyesgletes főtér is a németek városrendező ízlésére utal. A város a reformkor óta visszaféjlődött, további romlását Trianon okozta.

A társaság megállt a református templom falánál, Ferenczy István mellszobránál. Ifj. Vaszary János alkotása carrarai márványból készült. A szobor nyakán látható vágás arra emlékeztet, hogy a második világháború után a szobrot lenyakazták. Mátrai-Makovits Jenő állította helyre. Ezt akkor a kommunis-ták óhajtották.

Zsákfalú a művészet élvonalában

A gömörszőlősi – 23 éve létező – művésztelepet *Végyvári Zsófia* művészeti kutató mutatta be lendületes és érdekes előadásban. Az 1991-től önálló község az egyetlen magyarországi település, mely nevében még őrzi a történelmi Gömör-Kishont vármegye nevét. A zsákfalú szinte predesztinálva van rá, hogy tiszta forrásként segítse a megújulást. Lakossága állandóan csökken, elöregedik. Előnye, hogy nem építették át házaikat, hiszen a városi „kultúra” nem érte el őket. Annyi szeretetet kaptak a helybéliektől, hogy ez buzdította őket a folytatásra. A tábor felkarolta a dél-gömöri fazekasságot és fafaragást. Azóta már fogalomná vált, hiszen 4-500 alkotó vesz részt munkájában.

Értelmiség kontra politikus?

Majd *Duray Miklós* egykori barátját idézte, aki különbséget tett az értelmiségiek és politikusok között. Addig a politika területét is intellektuális tevékenységnek tartotta. Vannak, akik háttal fordítanak az értelmiségi létnek, s így kiesnek a szerves fejlődésből, elidegenednek tőle. Ennek a szemléletnek következtében az értelmiségi háttal fordít a politikának. A közéleti emberek elidegenednek a politikától. A következmény társadalmi szinten háttérbe kívánja szorítani a felelősségérzetet és az individualizmust erősíti.

A pártosság csak akkor termékeny, ha területi autonómiával rendelkezik. A feladatok halmozódnak, mert az értelmiség nem hajlandó szolgálni szellemi értékeivel a közösséget. Mindez negatív hatással van a határon túli magyarok közéletére. Egyesek csak azért liberálisok, mert nem értenek semmihez. Közben nincs politikusképzésünk. Az értelmiséginek nyitottnak kellene lennie, vitatkoznia kellene. Ezután Duray kikérte a jelenlevők véleményét, akiknek zöme mellett tört lándzsát, hogy a politikusnak értelmiséginek kellene lennie, habár ez nem mindig van így. Az a vélemény is megfogalmazódott, hogy elsősorban államférfiakra, nem politikusokra lenne szükségünk. Ezen a pályán nagyobb kísértés is fellép, hiszen a politikusok megvásárlása, korrumpálása szinte mindennapi jelenség.

Eltitkolt freskók minden bokor alatt

Középkori freskók Gömörben címmel dr. Prokopp Mária művészettörténész tartott előadást könyvről, mely hasonló címmel 2007-ben jelent meg. Az előadó a rimaszombati szobrász, Ferenczy István méltatásával kezdte, aki Szent István vértanú szobrát készítette el. Ez a szobor az örök magyar optimizmust sugallja. Fölfelé néz, az Istenre, miközben halálra kínozzák. Halált megvető bátor optimizmust sugároz, amiről konferenciát kellene tartani! A könyv tizenegy gömőri község kincseit mutatja be. A süvétei rotunda a legnagyobb a Kárpát-medencében. Rimabánya, Rimabrézó, Karaszko templomaiban XIII–XIV. századi freskókat találni, melyek a legcsodálatosabbak közé tartoznak. A pelsőci templommal kapcsolatosan majd egyszer eldönti valaki, milyen hatás, vagy kapcsolat nyomán készült a falfestmény. A mártonházi freskó szerényebb színvonálú, népiesebb és a helyi misztériumjáték lenyomata, a helyi színjátszás krónikája. Azt sugallja, a szenvedés után jön a feltámadás. A képeket meg kell szólaltatni, hogy jobbá, erkölcsösebbé, emberségesebbé váljunk! Megmaradt emlékeinket már csak azért is becsülnünk kell, mert még Franciaországban sincsenek ehhez fogható műalkotások. Büszkének kellene lennünk ezekre, mert ezek mutatják az ezeréves Magyarország színvonalát. A kárpát-medencei értékeink Európa kultúrkincsei. Ez nálunk csaknem minden faluban megjelenik, miközben az olaszok Assisivel dicsekednek. Nálunk minden bokor alatt találni ilyen alkotásokat! A kiadványokat minden nyelven ki kellene adni, hozzátenni a párhuzamokat – fejezte be előadását Prokopp Mária.

Ezt követően került sor az évente odaitélt KITÁSz-díj átadására, melyet a Katolikus Rádió kapott, nemzetépítő munkájának elismeréseképpen.

Este *Döbrentei Kornél* költő, az Átpingált március című CD szerzője és élettársa *Petrás Mária* népdalénekes, iparművész, a Kairosz Kiadónál megjelent *Emeld fel, Uram, kicsiny népemet!* című interjúkötet főszereplője mutatta be nagyon tetszetős kiadványát. *Döbrentei* költeményeit olvasta föl, *Pertrás* énekel. A rendelkezésükre álló egy óra úgy röppült el, hogy észre sem vettük.

Döbrentei költészete – mondta bevezetőjében *Medvigy Endre* – egyrészt a közép-nemesi, másrészt a katonai hagyományokat folytatja, markáns arcualattal. *Petrás* viszont egyedi életutat mondhat a magáénak. Élete arról szól, miképpen tudott egy moldvai csángó felemelkedni, megtartva identitását – a hagyományokat, hitet – és közben művésszé válni. Ez a nem akármilyen egyéni teljesítmény szebb teszi az egyetemes magyar kultúrát. *Döbrentei* csak annyit tett ehhez hozzá, hogy mindnyájan egyre inkább csángókká válunk. „Azért Kárpát-medence, hogy fájják ez a tájék” – hallottuk egyik versében. „Húsvét ünnepén benyomultak Győrbe az oroszok” – ismétlődött e néhány szó annak kapcsán, hogy a költő emléket állított a vértanú püspököknek – *Apor Vilmosnak* – *A felszabadítás szomorúságában* c. versében.

A szülőföld kapuja

Július utolsó napján dr. *Ádám Zita*, a Szlovákiai Magyar Pedagógusszövetség alelnöke A hely, ahol élünk – Regionális antológia Gömörrel és Észak-Nógrádról c., előkészületben lévő könyv egyik szerkesztője mutatta be kiadványukat, amely akár minta is lehetne a hasonló tankönyvek elkészítéséhez. A kötet célja, hogy a szülőföld szépségei és értékei visszahúzzák a fiatalokat szülőföldjükre, hogy az ne néptelenedjen el. A kiadvány kitekint Európára, Magyarországra és azután Gömörre, néhol viszont fordított a sorrend. Stílusa emelkedett, a képi megjelenítéshez és szándékhoz méltó. A nagyjából háromszáz településsel kapcsolatosan a diák láthatja a település címerét, fontosabb épületeit, az élő természet szépségeit. Bemutatja az ellentmondásokat is: az építést és a pusztulást. A fiatalok meg olyan feladatokat kapnak, amelyek dalra fakasztják az embert és gondolkodásra, kutatásra készítik őket, s közben öntudatlanul szerelmesei lesznek a tájnak, mely szülőföldjük: az örök haza. A könyv nem feledkezik meg a Magyarországon maradt gömőri rész bemutatásáról sem.

Az a gyanúnk, hogy a szeptemberben megjelenő kötet iránt a felnőttek körében is lesz komoly érdeklődés, amit az előadás végén nem szűnő taps szintén jelzett.

Fiaim csak énekeljetek!

Tompa Mihály és Gömör erős kapcsolatáról *Nagy Ákos Róbert* hanvai református esperes tartott előadást. Szerb Antal az írta róla, jelentéktelen költő. Családja Erdélyből származott. Apja cipész volt édesanyja cseléd. A gyerek „koraszülött” volt, ahogy ezt Gömörben kiméletesen mondják. Anyja halála után az apa nem törődött vele, így nagyapjához került Igricibe, ahonnan fájdalmas emlékeket őrzött. A puritanizmus és szegénység jellemezte nevelőszüleit. Pataki évei alatt kezdett írogatni és *Petőfi*, meg *Arany* nevével együtt emlegették. A szabados pesti élet nem vonzotta, végül lelkipásztor lett. Keleméren híveivel elégedetlen volt, a paplak botrányos, ahogy leírja annak állapotát *Az én lakásom* c.

versében. Felesége, Soldos Emilia hű társa. Itt írja legismertebb versét, A gólyához, ami miatt Kassán kell vizsgálati fogságot szenvednie. 1851-ben kerül Hanvára és ott marad haláláig. Hívei rendkívüli módon tisztelik, ám nem szeretik. Mégis ragaszkodtak hozzá. Tompát valami bensőségesen Gömörhöz kötötte. Hagyatékát a Jászói Apátságára hagyta.

Nagy szükségünk van Tompa Mihályra – mondta az előadó –, hiszen nehéz sorsú vidéken élünk, ahol 60–70%-os a munkanélküliség, érezhető a szlovák nyomás, mely „illeszkedést” kíván, vagyis hogy olvadjunk be. Nagy Ákos Róbertet is hatalmas tappsal ajándékozta meg a közönség.

Az alkotmányosság hőse

Kelemen Erzsébet író Tiszta szándék – Gróf Batthyány Lajos olmtúzi és pesti naplója, levelei c. kiadványát mutatta be, mely a Püski Kiadónál jelent meg. A kötet érdekessége, hogy dokumentumgyűjteménynek tűnik, mégis a szerző szellemi terméke.

Batthyány elitélése a huszadik századi koncepciós perek előképe. A bíró egyben vádló is, egy visszaható törvény alapján ítélkeztek felette, csak a terhelő adatokat vették figyelembe, mondanivalóját rosszindulatúan kifacsarták. Vele a magyar nemzetet ültették a vádlottak padjára. Ha Bécsben államférfiak uralkodnak, másképpen kanyarog a XX. és XXI. század története. Az egyik közvetített gondolat mindmáig megfontolandó: „Az ellenünk lázadó nemzetiségiek tévesen értékelték a körülményeket és saját érdekeiket. Mi nem más nemzetek elnyomásáért harcoltunk, hanem magunkért és érettük. E kettő elválaszthatatlan egymástól. Az egyik boldogulása vagy boldogtalansága kihathat a másikra. Mi nem ellenük, hanem a nemzetiségek számára is kedvezőbb fejlődést biztosító Magyarország megteremtéséért küzdöttünk!”

Megőrzésre átvéve

Domonkos László és *dr. Konrad Sutarski* közös kiadványukat mutatták be. A Megőrzésre átvéve (Unicus Könyvműhely), a történelmi Magyarország Trianon után Lengyelországhoz csatolt területeiről beszél. A lengyel állam csupán 539 km²-nyi területet kapott Árva és Szepes vármegyéből. A két szerző ismertette a könyv születését és beszámoltak élményeikről, amikor ezt a két földdarabkát bejárták.

Lengyelországban nem folyt magyarellenes propaganda, így az ott élő visszaemlékezők, vagy azok hozzátartozói semmilyen magyarellenes attitűdöt nem sajátítottak el. A kötet bemutatja a terület történetét, az egyes műemlékeket. Néhol szociográfiai ihletettségu, másutt esszészerű. Ahogy a kötet címe is sugallja, a lengyel állam átvette a magyartól értékeit és a közös múltat meg kívánják őrizni az utókor számára. Ez a jövő felé mutató út. Milyen jó lett volna, ha a megsemmisült csehszlovák állam is ilyen elfogulatlan lovagiasággal vette volna birtokba a neki juttatott területet. Ahogy Sutarski megállapítja: „Ha tekintetbe vesszük, hogy a szlovák nemzet – a cseh nemzet oldalán – csak a XX. században, az I. világháború végeztével került Európa politikai térképére, nem a legjobb oldaláról mutatkozott be a világnak. Azzal, hogy nemzetiségi szempontból idegen területeket kaparintott meg, igazságtalan állapotok, újabb politikai feszültségek kialakulásának okozója lett. [...] Az expanzív cseh politikához oly szerencsétlenül kötődő szlovák nemzet ezért kényszerül immáron kilencven éve arra, hogy energiáit délen a magyarok, északon a lengyelek elszlovákosítására feccserelje. Ha akkor, az I. világháború után nem akart volna olyan sokat, nem kellett volna később azzal vesződni, hogy eltörölje a magyar múlt nyomait, ellentétben a lengyelekkel, akik nem törekcsenek erre. És nem kellene állandóan a miatt aggódnia, hogy ezeket a területeket egyszer elvehetik tőle. Na, és bizonyára jóval több barátja volna a lengyelek között éppúgy, mint a magyarok között, s válhatna e két, akkor megrövidített nemzet igazi szövetségcsévé.” – Ez az ellenpróba a nemzetileg elfogult törekvésekkel szemben. „Átvettük tőletek megőrzésre – mondja játékos-kedves iróniával Ewa asszony, a nedeci vár (egyben kastélyszálló) igazgatónöje...” Lengyelországot történelme során négyszer próbálták teljesen megsemmisíteni, a nemzet mégis mindig talpra állt. „Nem kétséges – idézik Czako Gábort – azért, mert nem röstellt megalázkodni és térden csúszni az Úr előtt.”

Isten csodája

Gazda József író, a kovásznai Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület elnöke Megpecsételt vég – Kilencven év Erdély földjén (Hét Krajcár Kiadó) c. kötetének tanulságait mutatta be. Erdély nagy romlásáról szól ez a könyv – mondja a szerző. – Tehát pesszimista munka. Ezért okoz mindig gondot számára, hogy a befejezés mégis hitet nyújtó legyen. A célok célpontja lettünk. A nemzeti tudatot kellett megsemmisíteni. Akik nem vallották a finnugor elméletet, azokkal, mint ellenséggel bántak. Elég a nagy tehetségű Bálint Gáborra utalni. Károlyiek lefegyvercszték a magyar hadsereget. A románok is

gyalázatosnak tartják Trianont, mert őket visszaparancsolták jelenlegi határaiuk mögé. Erdély kilenc évtizede ajándékként hullott a románok ölébe.

Szöcs Géza államtitkár Kecskeméten nemrégiben azt mondta, Trianon történelem, ezzel nem kell foglalkozni. Magyarországon ezt nem érzékelik annyira, de mi tudjuk, mi történt velünk. Egy példával támasztotta alá mondanivalóját. Az egyik délvidéki menekültet a magyarországiak csak mint „bűdös jugót” emlegették. Majd horvát területre ment, gyermekét horvát iskolába íratta, így az már azt a nemzetet fogja gazdagítani.

Gazda legalább 2000 interjút készített nemcsak Erdélyben, hogy az emberi sorsokon át mutassa meg a történelmet. 6-700 éve nem sikeres a történelmünk. Milyen optimista üzenetet tud ezek után közölni olvasójával? Isten csodája, hogy a nemzet áll. A régi krónikások arra buzdítanak, ismerjük föl, bűnösök vagyunk. A magyarok Európa egyik leghiteltlenebb nációja. Istent kiüldözték. Vissza kell hát térni a hithez és akkor számíthatunk a Jóisten segítségére.

Trianon meghaladása

Dr. Medvigy Endre irodalomtörténész arról értekezett, miképpen kívánták a múlt század 20-as éveiben Trianont meghaladni. Ennek a politikának volt az eredménye az első, majd a második bécsi döntés és közben Kárpátalja felszabadítása. Írók, költők, a szellem emberei miképpen látták helyzetüket? Az első korszak (1918–20) jellemzője a Végvári-versek. Elkeseredett, irredenta hangok fejezték ki az életérzést. Majd egy esélyt láttak, ha otthon maradnak és autonómiát tudnak álmodni. Létezett egy történelmi példa is: a független Erdély, ám kiderült, nincsenek Bethlen Gáboraink.

A Szovjetunió kikövetelte magának Beszarábiát és Észak-Bukovinát, Bulgária Dobrudzsát. Mindez pillanatok alatt teljesült. A második bécsi döntés után, iszonyú gyorsan sikerült konszolidálni a magyar viszonyokat. 1938–40 között ránk sütött a Nap. Bethlen, Teleki, Horthy tette a dolgát. Ha Németh László 1956-ban emelkedő nemzetről beszélt, jöhet még kor, amikor ismét így láthatjuk magunkat.

Egy majdnem Nobel-díjas író

E nap délutánján került sor a KITÁSZ-közgyűlésére. Ennek keretében két szervezet kérte felvételét a KITÁSZ-ba. Jobbágy Éva az általa vezetett Tormay Cecile Körrel mutatta be, melynek célja az író és a Napkelet folyóirat rehabilitálása. Tormay egykor nemzetközi elismertségnek örvendett, munkáit különböző nyelvekre fordították le. A régi ház elnyerte az MTA irodalmi díját. 1935-ben a Népszövetség Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságába egyhangúlag választották a Marie Curie halálával megüresedett székbe. A Bujdosó könyv realiztikusan ábrázolja az őszirózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság embertelen időszakát. Ha 1937-ben nem hal meg, megosztott irodalmi Nobel-díjat kapott volna. A kecskeméti csoportosulást Kovács István József költő ajánlotta, mely Toll és Ecsét Alapítványként 117 taggal rendelkezik. Széles körű tevékenységet folytatnak. Megfordult náluk Czine Mihálytól Faludy Györgyig szinte mindenki.

Majd Verset énekelni, éneket mondani – Balassi Bálint, a szerelem költője címmel Virágh László zeneszerző, a Magyar Régizenei Társaság elnöke adott műsort, mely szinte ismeretterjesztő előadásáá terelődött.

A következő vasárnapi napon, augusztus 1-jén, jómagam egy elfelejtett kassai költő, író, színművész, Isépy Natália (Királyhalmec, 1901.–Kassa, 1977.) életútját, alkotásait mutattam be. Végigkövettem pályáját és izelítőt adtam prózájából és verseiből, rádióbeli szerepléseiről.

Harmadik út

Dr. Neszmélyi Károly címzetes egyetemi tanár, a Népi Írók Baráti Társasága elnöke A népi irodalom és a harmadik út címmel beszélt erről a szerteágazó és a rendszerváltásig szinte tabuként kezelt témáról. Ennek az irodalomnak a születésénél Németh László bábáskodott. Úgy látta, sziget nép vagyunk, melyet Németország, a szláv tenger és a románság, vagyis a latin Európa vesz körül. Nemzeti kiegyenesezésre, nemzetközi összefogásra van szükség. Elvesztünk, mert elvesztettük önmagunkat – hirdette. A mozgalomnak a háború utáni is komoly kisugárzása volt (a háztáji gazdálkodás, a gyés bevezetése).

Mács József gömői íróval, a Bolondok hajója (Madách-Posonium) regény szerzőjével Medvigy Endre budapesti irodalomtörténész beszélgetett. Fintor vagy gúny, netán szatíra ez a könyv, mely keserűségből fakad. Sok benne a poén. Egy gondolat köré csoportosította az író mondanivalóját. Beneš állítólagos kijelentése köré, mely szerint az Ipoly hajózható folyó. Hajózható? Ha lúd legyen kövér! A regény annak a közkeletű tételnek kíván a cáfolata lenni, mely szerint a fű meghajlik..., mert ez zsákutca.

A balkáni példa

Csurran a csillag – *Tari István* délvidéki költővel beszélgetett Székelyné Körösi Ilona. Az Óbecsén élő Tari sokoldalú ember – ezért eleven nyulacsának is hívták –, tán még politikus is volt. Egyik versét a Betakarják az eget olvasta föl, mely életútjának, közösségének drámai eseményeit eleveníti föl, ezért önvallomás és körkép. A legnehezebb helyzetben a vers, az ima, az apokrif az, ami fontos. Jugoszlávia abból élt, hogy minket kirakatban mutogattak. Ez a hamisság összeomlott. A délszláv háború azért tört ki, mert elfogyott a hadiszákmány. Az albánok száma 1921-ben nagyjából annyi volt, mint a magyaroké. Most meg négy milliányian vannak. De más a mentalitásuk, mert fiatalok. S ez a fontos, mert az idős ember nem szívesen vállal kockázatot, a fiatal viszont igen. A fiatalok a felszabadító hadsereghez szeretnének csatlakozni. Naivan könnyű a világot megváltani.

Roppant fontosak a kis közösségek. A legfontosabb a család. A Kárpát-medencében a család mellékessé vált. Vannak közösségek, melyek erőt sugároznak. Mi keletről jöttünk. Egyedüliek vagyunk, akik nem olvadtak be. A magyar irodalom nagyhatalom. A nyelvünk tartott meg.

Őstörténet

Kiss Irén esztörténész arra kereste a választ, vajon a kaukázusi tatoknak van-e közülük a tótokhoz, a szlovákok elődeihez. Erre nem adhatott egyértelmű választ. Majd a magyar népnévvel foglalkozott.

Pártusok, hunok, magyarok kérdéskörével foglalkozott *Tábori László* keletkutató szellemes, poénokkal tarkított előadásában. Az a paradox helyzet állt elő, hogy Magyarországon van Habsburg Történeti Intézet, de Magyar Intézet nincs.

A kora délutáni hazautazás során a résztvevők tisztelegtek Tompa Mihály költő, református lelkész egykori hanvai sírjánál és meglátogatták parókiaját.

Balassa Zoltán

„Be van az életem zárva, Móduvának ládjába...”

Újkígyós várossá avatásának egy esztendő évfordulóján ritka és tartalmas rendezvényre került sor a Békés megyei településen. A helyi *Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesület*, a fővárosi székhelyű *Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület* és az *Újkígyóért Közalapítvány* közös ünneplés keretében nyitotta meg a „Be van az életem zárva, Móduvának ládjába” című állandó kiállítást, aminek az Ipolyi Arnold Népfőiskola székháza ad otthont. Valójában nem is egy, hanem három kamara-kiállítás bemutatására és kettő megnyitására került sor 2010. augusztus 14-én. Az egyik a táj népi vallásosságának tárgyi emlékeiből nyújt „Szent miséket hallgassuk, glóriákat olvassuk...” címmel válogatást, a harmadikra pedig abból a nem mindennapi alkalomból került sor, hogy Újkígyós Csanád megye Romániába szakadt részéről való, köztisztelőben álló plébánosát, *Czank Gábort* éppen most helyezték új szolgálati helyére, Makóra, s gazdag, a népi jámborság temesközi és dél-alföldi tárgyi emlékeit számba vevő magángyűjteményének egy részét a Népfőiskola gondjaira bízta. Azt, hogy a település mennyire megácnak érzi ezt a kulturális szolgálatot, mutatja, hogy az ünnepi rendezvény résztvevőit *Szbellédi Zoltán* polgármester úr is köszöntötte.

A három rendkívül gazdag és értékes anyagot tartalmazó kiállítás közül a száz esztendeje született Lükő Gáborról, a moldvai magyarság jeles kutatójáról elnevezett teremben berendezett *Iancu Laura*, a moldvai Magyarfaluból származó költő nyitotta meg. Egy kicsit talán maga is meghatódott, amikor az újkígyósi Népfőiskola értő kezekkel berendezett kiállításán szembetalálta magát népének odahaza, saját hazájukban lenézett, még papjaik által is lebecsült tárgyaival, amelyeket üveg alatt, gondosan megírt magyarázószövegekkel ellátva, igazi értékként, nemzeti kincsként mutatnak be. „Az ember számára – mondotta Iancu Laura – a tárgy eszköz, és egy tárgynak akárcsak a jószágának, vagy magának az embernek: rendeltetése van. Ha a tárgyat rendeltetészerűen használták, a tárgy túlélte az embert, márpedig az embernek az állt érdekében, hogy tárgyi örökséget is hagyjon maga után, segítve ezzel is hozzátartozói boldogulását, és nem mellesleg az általuk becsben tartott, kitapasztalt hagyományos értékek, technikák, izlésvilág fennmaradását. Hányszor esett meg, hogy a szülői örökség felett viszálykodó édestestvérek öltre mentek egy hordóért, egy kaszáért vagy éppen egy szentképért! És bizony, aki jogtalanul tulajdonította el a tárgyat, az sokszorosan ráfizetett. Azt ugyanis annyi kin érte álmában, hogy talán még

három hordót is odaadott alamizsnába, hogy lelke nyugalmát visszanyerje. [...] Moldvában – mondta Laura és tegyük hozzá: minden egészséges közösségben – nem csak az eszközöket, a dísz tárgyakat is megbecsülték. Ezért igaz az, hogy a tárgyak az ember, az emberi kultúra tükörképei. Készítők, használók életmódjáról, társadalmi viszonyaikról, technikai ismereteikről, ízlésvilágukról beszélnek. A tárgyak révén kultúrák, élettörténetek ismerhetők meg. A tárgyból emléktárgy, az emléktárgyból történelem lesz. Szerencséseknek hívom ezeket a tárgyakat, nem csak azért, mert megmenekültek a pusztító rovarok s olykor talán az ideológiák elől, hanem azért is, mert hazaérkeztek. A tárgyak magukkal hoztak valamit abból a világból, ahonnan származnak, és így, ha szimbolikusan is, az a világ is közelebb került.”

Újkígyós és a moldvai csángók kapcsolata nem új keletű és nem alkalmi fellángolás. Az Ipolyi Arnold Népfőiskola vezetője, Újkígyós szellemi mindenese, *Harangozó Imre* hitoktató és néprajzgyűjtő – amint erről számos rangos könyv tanúskodik – évtizedek óta vigyázza a moldvai magyarok szellemi és tárgyi emlékeit, s a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesülettel közösen több alkalommal szervezett leendő csángó közművelődési szervezők, fiatal énekesek számára táborot és tanfolyamot, népfőiskolá-sai számára moldvai tanulmányutakat, a csángó hagyományok széles körű megismertetésére előadásokat tartott, kiállításokat rendezett. Valóban otthonra, szerető otthonra találtak ezek a hagyományos világot megelevenítő tárgyak a Népfőiskola termeiben.

Erről a régóta tartó fegyvertársi kapcsolatról is szót ejtettem, amikor röviden beszámoltam a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület tevékenységének két évtizedéről. Hiszen amikor 1990. július 18-án megalakítottuk és szeptember 27-én bejegyezték egyesületünket, a maradék Magyarországon ez volt az egyetlen olyan szervezet, amely szándéka szerint össze kívánta fogni a moldvai csángómagyarok iránt érdeklődő és értük tenni is akaró embereket. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy nem volt ebben a kishazában olyan személyes, vagy közösségi kezdeményezés a moldvai magyarok érdekében, amihez valamilyen formában ne lett volna közünk, sőt az 1990 márciusában Sepsiszentgyörgyön létrejött – majd a moldvai Bákó megyébe költözött Csángó Szövetséggel is szoros kapcsolatban munkálkodtunk. A kezdősebességhez óriási energiát adott örökös, tiszteletbeli elnökünk, Domokos Pál Péter összetartó és mozgósító ereje, amihez hozzákapcsolódott Benda Kálmán elnökünk egyénisége, tudósi tekintélye. Egyesületünk e két kiemelkedő vezetője a korábbi évek, évtizedek során az idegen és a hazai önkényuralommal szembeni nemzeti ellenállás két olyan jelképe volt, akik szakmai, emberi és politikai tekintetben egyaránt hitelesítették szervezetünket.

Amikor szinte csak címszavakban összefoglaltam az elmúlt húsz esztendő alatt megvalósított, fontosabbaknak gondolt eredményeit, a sorba fontos szerepet kaptak azok a kulturális események, amiket a két szervezet közös elhatározással, együttes erőfeszítéssel valósított meg. A teljesség igénye nélkül ilyen volt a leendő *csángó népművelők számára* valóban *népfőiskolai műfajban* szervezett *szellemi alapozás*, valamint a *Csángó sorskérdésekről* szervezett első tanácskozás, aminek anyagát meg is jelentettük a *Csángó Füzetek 2.* számában. Az újkígyósi római katolikus plébánián találkozhatott és beszélhetett a csángók sorskérdéseiről elnökünk, *Jáki Sándor Teodóz* atya Angelo Acerbi érsekkel, Magyarországon apostoli nunciusával. Továbbá közösen vihettük el névadónk verseinek kétkötetes kiadását Nagyszébenben élő özvegyéhez és lányához, mikor pedig felterjesztésünkre Lakatos Demeter megkapta a Magyar Kultúra Lovagja címet, betegeskedő leánya nevében Harangozó Imre, a templomos Lovagrend tagja vette át a rangos kitüntetést, amit aztán méltó módon, a szebeni református egyház közreműködésével adtunk át az örökösnek. A két szervezet eredményes együttműködését méltán állíthatjuk követendő példaként a civil szervezetek mozgalma elé.

Csángókról, csángókért szervezett rendezvényre ritkán kerül sor úgy, hogy *Domokos Pál Péter*, a csángók vándorapostola valamilyen formában ne lenne jelen, akárcsak úgy, hogy jóváhagyó melegelettséggel tekint le mennyei dolgozószobájának karosszékéből – mert ki gondolhatná, hogy odafönn nem dolgozik tovább választott népe érdekében – az eseményekre. Itt volt most is Újkígyóson, mert Harangozó Imre és Péter bácsi leányai közösen felkuttatták, hogy az 1916-os román betörés elől menekül-

Iancu Laura költő
(Harangozó Imre felvétele)

ve ide kerültek feleségének rokonai, akiket az 1930-as években maga is több alkalommal meglátogattott. Ennek emlékére Antal Ákos egykori Szűz Mária Gyógyszertárának falán az Ipolyi Arnold Népfőiskola most emléktáblát helyezett el, amit Czank Gábor plébános úr szentelt meg.

Az ünnepi program fővédnöke Erdélyi Zsuzsanna folklórkutató volt, aki hirtelen betegsége miatt elküldött írásában köszöntötte az Újkigyóson összegyűlteket. „A csángó népi kultúra emlékeinek bemutatását nagyon fontosnak tartjuk – írja – mert e történeti népcsoport hozzánk is tartozik, nembéli testvéreink. Nembéli, ha az ősi oszét rokonságot mutató szép magyar szó, a „nem” származékára, a nemzetre gondolunk, amely az egy nemből valók összességét jelenti. Ez a meghatározás azért találó, mert sem a reformkori honfi, sem a hazafi kifejezés nem alkalmazható a csángókra, hiszen nem ugyanabban a honban, hazában élünk. Egymástól távol, de lélekben közel, egyre közelebb. Még a Trianon utáni hangtalan évtizedekben is sokat gondoltunk rájuk. Fájdó szívvel tettük, mert még saját magunknál is árvaabbnak éreztük őket. Igaz, hogy 1920-ig csak egy ugrásnyira voltak az anyaországtól, utána azonban a mesék hétmértőldes csizmája kellett volna, hogy eljussunk hozzájuk.

Nehéz élethelyzetekben fogódzót és erőt jelent kedvenc mondásom: „Majd az idő kipörgeti!” Most is ezt tette: kipörgette. Az addigi térbeli és nemcsak térbeli távolságot lassan átlépi az idő és elhossa ezen évezred első ajándékaként az elnyert szabad átjárás lehetőségét. Ennek jelentőségét azok érzik át igazán, akik ismerik az Erdélybe illetve Moldvába való utazás nehézségeit, s főleg a szekuritátétól való sokszor hidegrázós félelmet. Volt módom mindezt megtapasztalni. (...)

Személyes kapcsolatba kerülve a csángókkal, sokszor töprengtem hányatott sorsukon. Gyakran kérdeztem a „Zistenőszencségét”, ahogy a klézsei Márics Gyuri bácsi Egyházasközpáron emlegette az Uristent, hogy miért alakította életük menetét úgy, ahogy tette és miért ítélte őket árvaságra? Hogy miért? Mert az Uristennek úgy tetszett, hogy a moldvai magyarokat kinevezze a magyarság kincstartóivá. E tisztséget meg is érdemelték. Ők ugyanis a maguk elszigeteltségében századokon át hordozták és az élő szó erejével jelenítették meg mindazt a szellemi értéket, amit az írás a holt betűvel rögzített, ha egyáltalán rögzített. A csángók szembesítettek minket múltbéli önmagunkkal, sorsunkat kifejező énekeinkkel, imádságainkkal és a kódexek korára emlékeztető gyönyörű archaikus nyelvünkkel. Nem véletlenül neveztem a mi csodálatos agyú, dalos szívű öregeinket élő kódexlapoknak, megszólaló fölióknak, valamiféle szenteknek.”

Igy valósult meg és teljesedett be Domokos Pál Péter testamentuma, hiszen ő hagyta reánk és kérte tőlünk előadásai során: minden magyar ember bár annyit tegyen meg naponta a csángómagyarokért, hogy egy meggyújtott gyufaszál ellobbanásának idejéig rájuk gondol. Az ünnepség résztvevői nemcsak egy gyufaszálnyi idejéig, hanem teljes álló nap a csángókra gondoltak, s ami még talán fontosabb: múltjukat, kultúrájukat értéknek tekintették. Az emléktábla és a kiállítás a záloga annak, hogy minden ott megforduló embert megérint majd moldvai magyar testvéreink sorsának üzenete: lássuk meg itt a Kárpát-medencében és azon kívül is, hogy mindnyájunkra a moldvai csángók sorsa vár, ha nem követünk el mindent azért, hogy ne így legyen.

Halász Péter

A Tolna megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület¹

Szervezeti jellemzők

Az egyesület – az 1960-as években kibontakozott megyei honismereti munka folytatójaként – 1992-ben alakult meg 17 fővel. 2005-ben felvettük Egyed Antal (1779–1862) helytörténész plébános nevét, és közhasznú minősítést vállaltunk. Egyedülálló, hogy Alapszabályzatunkban az egyesület nevét és céljait 5 nyelven – a megye nemzeti-ségei nyelvén is – megfogalmaztuk.

Tagjaink részvételével, helyenként vezetésével nagyszerű honismereti közösségek működnek, köztük: Bonyhádon Honismereti

Az egyesület emblémája a megye 1699-es címere

¹ Köszege, a Honismereti Akadémián 2010. június 29-én tartott vetített képes előadás szövege.

Kőr; Kölesden Felnőttek Honismereti Szakköre; Simontornyán a város múltját kutató alapítvány; Szekszárdon Várostarténeti Klub; Závodon a Várad Antal Értékmentő Egyesület.

Tolna megyében 2010-ben 1513 egyesület van bejegyezve a megyei bíróságon. Jelenleg a megye minden ötödik településén, 23 helyen 71 személy és 19 pártoló tagot tartunk számon, 10 kedves tagtársunk elhunytára emlékezünk.

Háttérintézményünk a Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára.

Emblémánk a vármegye 1699-ben kapott, Szent István és Szent Imrét ábrázoló címere.

Együttműködünk civil szervezetekkel, egyházakkal, intézményekkel, önkormányzatokkal, vállalkozásokkal.

Tagságunknak a lakóhelyükön végzett munkáját több évre előre jelzett esemény- és évforduló-naptárral segítjük. Ilyen jeles évfordulók voltak a közelmúltban pl. Babits Mihály, Hollós László természettudós akadémikus, Escher Károly fotóművész születésének évfordulója. Már készülünk Liszt Ferenc és Garay János születésének 200. évfordulójára, a 950 éve (1061) alapított szekszárdi Benedek-rendi apátságról való megemlékezésre. Ünnepet és emlékezési lehetőségeket kínáltak pl. az ezeréves egyházmegye, a megyecímer adományozása, a szekszárdi tűzvész, a városá nyilvánítások és más évfordulók, alkalmak is. Az államalapítás millenniuma alkalmából *Üzenet az utókornak* címmel kialakított emlékhelyhez végeztünk gyűjtést üzenetekből, ajánlásokból.

Megalakulásunk óta részt veszünk a megyei helytörténeti pályázat kiírásában és díjazásában. Az 1970-ben indult pályázatra napjainkig 483 tanulmány érkezett, melyek díjazott munkái megjelennek a megyei levéltár kiadványaiban.

Több évre készült programunk van szobor- és emléktábla állítására, síremlékek gondozására. Szekszárdon az önkormányzattal kötött szerződés alapján, 12 emléktáblát állítottunk az utóbbi öt évben. Mindig részt veszünk a nagyobb eseményekre, önkormányzati, intézményi és civil szervezeti összefogással készülő emlékbizottságokban.

Konferenciák, találkozók

Az évek során kialakult az ismétlődő eseményeink rendje: januárban könyvismertető felolvasó ülés a Kultúra Napján, márciusban Honismeret Napja Bél Mátyás születésnapján, áprilisban az előző évi munkát értékelő közgyűlés, májusban nyugdíjas óvónők megyei találkozója óvodatörténeti adatgyűjtéssel, júniusban Szent László konferencia, a róla elnevezett emlékünnepen, szeptemberben Vásárok Világa konferencia, eddig 4 alkalommal, 4 kiadvánnyal. Októberben megyei honismereti találkozó, eddig 10 alkalommal, mindig más településen, más-más témakörben, pl. épített örökségünk, a megye helytörténeti irodalma, néprajzi- és más gyűjtemények helyzete, a kegyeletgyakorlás szokásai, stb.

Kapcsolat határon túli magyarsággal

Tolna megyéből 1866-ban a hajdani Krassó-Szörény, ma Temes megyébe vándorolt 54 család, akik Bunyaszekszárd néven saját falut alapítottak. Harminc éve lebontották az utolsó házat, a falucska leszármazottai Lugosra, Facsádra és Igazfalvára költöztek. A két várossal és faluval ma Szekszárdnak és Nagydorognak van testvér- és partnertelepülési kapcsolata. Megalakítottuk a Szekszárd – Lugos és Facsád Baráti Társaságot, mellyel közösen munkálkodunk az ott élő magyar kisebbséggel való együttműködésen. Tv-filmet forgattunk a visszaemlékezők szereplésével. Magyar-román nyelvű könyvben feldolgoztuk a falu történetét. Román nyelvű hetilaphoz magyar nyelvű mellékletet adtunk ki. Segítettük az elszármazottak évenkénti találkozáját volt falujuk helyén. Magyar nyelvű könyveket gyűjtöttünk

Garay Antal '48-as honvédtiszt síremléke Szekszárdon (Kaczián János felvétele)

óvodának, iskolának, könyvtáraknak, az RMDSZ Magyar Háznak. Pénzgyűjtést szerveztünk az új facsádi református templom építéséhez. Népi együtteseik szakmai oktatást, fellépő ruhákat kaptak. Segítettük a családi, baráti kapcsolatokat, a kölcsönös látogatásokat. Emléktábla állítását kezdeményeztük a facsádi születésű magyar olimpiai bajnokról, Magyar nyelvű szavalóversenyre viszünk versmondókat. Képzőművészek kölcsönös kiállításait szerveztük, stb.

Híradás magunkról

Rendszeres kapcsolatra törekszünk az egyesület tagjaival, együttműködő partnereinkkel, az írott és elektronikus sajtóval. Évente kétszer Hírlevelet adunk ki. Kiépítettük e-mail levelező postánkat. Híreket, előzetes anyagokat és beszámolókat adunk a sajtó és a televízió számára. Minden évben szereplünk Szekszárd MJV Aranykönyvében. Publikációk, helytörténeti kiadványok megjelenését segítjük vásárlással és a nyomdaköltséghez való hozzájárulással. Évente kiadtuk a Honismereti Füzetek, majd a Honismereti Kiskönyvtár c. sorozat újabb kötetét. Gyarapítjuk több száz kötetes helytörténeti könyvtárunkat. A helytörténeti kiadványtermésből válogatott könyvcsomagokat adunk pártoló-tag iskoláink könyvtárainak. Programjainkról és kiadványainkból készült kiállítással részt vettünk Budapesten a Civilváros országos vásáron. Budapesten nemzetközi tanácskozáson képviseltük a hazai honismereti mozgalmat. Brüsszelben a civil szervezetek nemzetközi pályázati lehetőségeit tanulmányoztuk. Adatgyűjtést végzünk az UNESCO által meghirdetett szellemi kulturális örökség témakörben. Hagyatékmentéssel segítjük az elhaltak kéziratának gyűjtését. Örökségként is elfogadunk hagyatékot, pl. fényképgyűjteményt. Adattár gyűjtést kezdünk minden település helytörténeti értékeiről. Idén augusztusban kisfilmet készítünk a honismereti mozgalomról, középfokú iskolák számára.

Fordulópontoz érkezünk

Pályázati úton elnyert egyéves képzésen veszünk részt a civil szervezetek működését fejlesztő tanfolyamon. A megnövekedett taglétszám, a hagyományos tevékenységi kör és az új igények/lehetőségek azt kívánják tőlünk, hogy gondoljuk és fogalmazzuk újra az egyesület tevékenységi körét; alakítsunk ki új munkamegosztást az irányításban és szervezésben; a pályázati támogatások bizonytalanságai miatt, új pártoló tagokkal tegyük tervezhetőbbé a bevételi forrásokat (éves költségvetésünk kb. 1 millió forint, esetenként – Honismereti Akadémia szervezése, szoborállítás vállalása, stb. – 4-6 millió forint); korszerűsítsük működésünk tárgyi és technikai feltételeit.

Tagjaink többsége sok önkéntes segítő munkát végez az egyesületen belül és a saját lakóhelyén. A megyében ismert helytörténetirókat, könyvtárosokat, levéltárosokat és muzeológusokat, pedagógusokat és főiskolai tanárokat tömörítő egyesületünkben a 2010. évvel bezárólag ketten – dr. Kolta László és dr. Szilágyi Mihály – kaptak Bél Mátyás-díjat; tizen részesültek Honismereti Munkáért Emlékérem kitüntetésben; hetvennyolcan vehették át a Honismereti Szövetség Emléklap-elismerését. Saját alapítású kitüntetésünkben, az Egyed Antal-Díjból évente egy személy és egy közösség részesült, eddig tizenkét díjat ítélünk oda.

Munkánkat a Tolna Megyei Civil Szervezetek Közössége 2007-ben a legeredményesebb egyesületnek járó díjjal jutalmazta.

Kaczián János

Helyismeret a Csongrád Megyei Levéltári Napok keretében

1978 óta minden évben hagyomány, hogy Csongrád megye településein a Csongrád Megyei Levéltár által szervezett három-négy napos Megyei Levéltári Napok rendezvénysorozaton a haza, a megye és az egyes települések múltja iránt érdeklődő helyiek neves történettudósok, levéltárosok, tanárok, helytörténészek, néprajzkutatók, irodalmárok előadásait hallgathatják meg, hogy régiójuk, lakóhelyük történetének eseményeiről, jelentős személyiségeiről, évfordulóiról, fejlődési folyamatairól a legújabb kutatási eredmények alapján új információkat szerezzenek.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a levéltárakban őrzött iratok a leginkább megbízható források, keletkezésük idején – és később is – a társadalom a bennük foglaltakat valóságnak ismerte el, hiszen az írásba

foglalás az élet különböző fórumain született döntések megőrkítésére szolgált. A levéltárakban tárolt hiteles források közzétételére szolgáltak az 1962-től fokozatosan megszülető megyei és várostörténeti olvasókönyv sorozatok, amelyek szélesebb körben hozzáférhetővé tették a helyismeret alapvető dokumentumait. A múlt hiteles feltárása iránti társadalmi és egyéni érdeklődés növekedése a levéltárakat szolgáltatásaik szélesítésére, intézményük megnyitására készítette. Az új típusú feladatok közül kiemelten fontos a levéltáraknak, levéltárosoknak a helyismereti-helytörténeti munkába való bekapcsolódása, hiszen az ország történelme és az annak részét képező helytörténet, helyismeret a nemzet lelkiismeretének tükré. Közös felelősségünk, hogy e tükör valós képet mutasson, mert Ady szavaival élve: „A történelmet vesztett nép eltévedt sokaság.”

Tapasztalható, hogy ha az általános történelmi ismeretekhez kevéssé párosul a szülőváros, a lakóhely múltjának ismerete, akkor az emberek csak lakói és nem polgárai lesznek településüknek. Csongrád megye több városában ebből a szempontból szerencsés a helyzet, hiszen a helytörténetírásnak egy-másfél évszázados hagyományai vannak, pl. Makón a XIX. század első felében Gilitze István és Szirbik Miklós, Szegeden 1899–1900-ban Reizner János, Hódmezővásárhelyen a XIX–XX. század fordulóján Szeremlei Sámuel írta meg az első jelentős, többkötetes várostörténeteket, amelyeknek méltó folytatása a helyi archívumokban napjainkban folyó tudományos munka. A levéltárak tehát megnyitották kapuikat az érdeklődők előtt, megismertették kutatási módszereiket, és a levéltárosok saját intézményeikből kilépve szélesebb kör elé tárták kutatásaik eredményeit. Ez a kezdeményezés a megyében a Csongrád Megyei Levéltár vezetőitől dr. Farkas Józseftől, majd dr. Blazovich Lászlótól indult el jó három évtizede, és hamarosan összetalálkozott azzal a társadalmi igénnyel, hogy a kutatók ismertessék feldolgozásait, amelyekből tanulmányok, majd monográfiák készülnek.

Csongrád megyében 1978-tól 1985-ig az ősi Levéltári Napokon minden város főlevéltáráiban nyílt napokat tartottak, majd igény szerint bármikor fogadták és fogadják a helyismeret iránt érdeklődőket, az iskolai csoportokat, és nyílt levéltári órákat tartanak diákok számára, például Kisteleken 1987-ben, Hódmezővásárhelyen 2001-ben. Ez a hosszú folyamat ma már ott tart, hogy nemcsak múzeumi éjszakák vannak, hanem levéltári éjszakákat is szerveznek. Közben sor került új vagy megújult levéltári épületek átadására is: Makón 1982-ben, Hódmezővásárhelyen 1992-ben, Csongrádon 2000-ben.

A Csongrád Megyei Levéltári Napok megrendezése hagyománnyá vált. Az első évben szorosabban vett szakmai témákat vitattak meg: a levéltári iratok, források forrásértéke és a helytörténetírás módszertana jó kiindulópontokat jelentettek az akkoriban Hódmezővásárhelyen és Szegeden már megkezdődött településmonográfiák elkészítéséhez. Az 1980-as 90-es években a megye minden városában és csaknem minden községében komoly településtörténeti kutatómunka kezdődött és folyt, amelynek célja a települések történeti monográfiáinak megírása volt. A településmonográfiák elkészülése hosszú folyamat, ahogy a kutatás haladt, és a levéltárosok előadásokon közzétették eredményeiket, úgy a közönség is részesült ebből az alkotó folyamatból. Az 1980-as évek időszaka a monográfiák születésének kezdete volt, mára ez a folyamat kiteljesedett, Csongrád megye majdnem minden településének van már monográfiája, és ehhez a levéltárosok nagymértékben hozzájárultak kutatómunkájukkal és előadásaikkal.

A Levéltári Napok előadásainak témái rendszeresen tükrözték a monográfiák megszületésének folyamatát. Kialakították a kerekasztal-beszélgetéseket, amelyeken élénk viták folytak a monográfiák éppen készülő kötetének helytörténeti időszakairól, majd több ízben a kötetek bemutatóit is a Levéltári Napok keretében szervezték meg. Pl. Kisteleken 1992-ben, Makón 1994-ben, Csongrádon 1995-ben, Üllésen 2004-ben, Kiszomboron 2008-ban. Más témák is felszínre kerültek. Két különösen érdekes műhelyvitát érdemes kiemelnünk: 1991-ben a rendszerváltás kapcsán a történelemoktatás korszerűsítéséről, illetve a szemléletváltás szükségességéről esett szó. Felmerült a helytörténeti olvasókönyvek elkészítésének igénye is. 2004-ben a Csongrád megyei honismereti körök tagjaival a honismereti munka segítéséről folyt párbeszéd. A helyismereti témák iránt mindig jelentős érdeklődést mutattak a honismerettel, hagyományőrzéssel szívesen foglalkozó emberek. 1989 előtt a Hazafias Népfront keretében működött a Honismereti Bizottság, amely az első Levéltári Napokra már szervezte az érdeklődőket, ezekkel a programokkal a Csongrád Megyei Levéltárnak sikerült élesztenie a honismereti mozgalmat is. Tapasztalataink szerint a honismereti mozgalomnak nagy lendületet adott a helyismeret kutatásának fellendülése, hiszen a honismereti gyűjtőmunka, a honismereti gyűjtemények kialakítása és gyarapítása, a szokások és hagyományok ápolásának megélénkítése, a monográfiákban mindenütt megjelent néprajzi fejezetek a honismerettel szívből, lelkesedésből és szakértelemmel foglalkozók nélkül nem születtek volna meg.

E találkozók az elhangzó előadásokat meghallgató, az esetleg kapcsolódó kiállítást megtekintő helyieknek új, érdekes ismereteket nyújtanak, erősítik szülő-, illetve lakóhelyükhöz való kötődésüket. De hasznosak ezek a napok az előadóknak, a település múltjával helytörténészként foglalkozó pedagógusoknak, muzeológusoknak, régészeknek, levéltárosoknak és a hagyományokat kutató és ápoló néprajzosoknak is, hiszen egy-egy helyre ellátogatva egymással is találkoznak, tapasztalatokat cserélnek, emberi és szakmai kapcsolatukukat bővítik. A korábban a levéltárak csendjébe zárt szakemberek megismerték Csongrád megye településeinek történelmi, kulturális, építészeti vezetéseit, a hagyományörzés sajátosságait, a néprajzi-honismereti gyűjteményeket, új kutatási lehetőségekre figyeltek fel.

A Csongrád Megyei Levéltári Napoknak 24 éve sajátossága, hogy a megye egyes községeiben élők számára is lehetőség adódik ilyenkor arra, hogy mélyebben megismerjék az adott település történetére vonatkozó legfrissebb kutatási eredményeket, személyesen találkozhassanak a helység múltjával egyéni érdeklődésüktől vezérelve vagy hivatásuk révén foglalkozó szakemberekkel.

Fokozatosan kialakult a községi helytörténeti matinék sora, amelyeknek sajátos, különleges hangulatuk volt és van. A községek közművelődése ugyanis hanyatlott, és egy-egy kistelepülésen ünnep lett, amikor a levéltáros kutatók a helyi történelem eseményeiről vagy az ottani jeles személyiségekről előadásokat tartottak. Egyetemi tanárok, elismert tudósok is eljutottak így a falvakba. A községekben a jelenlévők hozzászóltak a témához, beszélgetés alakult ki, személyes élménnyé váltak ezek a napok az előadók és a hallgatók számára is. Kulturális misszióvá lett az előadók és az itt szereplés, hiszen 50–60 érdeklődő is megjelent ezeken a helytörténeti matinékon. Máig harminc Csongrád megyei településen tartottak Levéltári Napot, Szeged és Makó 20–20 alkalommal adott helyet az előadásoknak, a községek is valósággal vetélkednek, hogy sor kerüljön rájuk a következő években.

A Levéltári Napok népszerűségét mutatja, hogy nemcsak a közönség száma gyarapodik, hanem a helyi önkormányzatok támogatása is megmutatkozik, ami a rendezvények bővülését is eredményezi, hiszen az előadásokhoz egyre inkább kapcsolnak más eseményeket is, kiállításokon kívül emlékhely kialakítását, emléktáblák avatását, koszorúzással egybekötött megemlékezéseket, kiadványok előkészítését, esetleg közös ebédet vagy vacsorát. Társadalmilag számon tartott esemény lett a tudományos előadássorozat, tulajdonképpen a honismereti munka egyik formája.

A Levéltári Napok történetének 32 éve alatt a legnevesebb magyar tudósokat sikerült megnyerni a Levéltári Napok előadóinak. Akadémikusok, akadémiai doktorok, tanszékvezető egyetemi tanárok, a legkiválóbb budapesti és szegedi történészek tartottak többször is előadásokat a programok keretén belül. Köztük Szakály Ferenc, Kristó Gyula, Blazovich László, Makk Ferenc, Szántó Imre, Pölöskei Ferenc, Marjanucz László, Hermann Róbert, Soós István, Pelyach István (a felsorolást még hosszan lehetne folytatni), sőt az utóbbi években a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem történelem tanszékéről is voltak előadók: Vekov Károly, Rüszt-Fogarassi Enikő és Lupescuné Makó Mária. Kezdetben kettő-, majd háromnapos lett a megyei rendezvény, ma már négynapos sorozattá bővült. A határon túli levéltári kapcsolatok is kialakultak, Nagybecskerek, Horgos, Zenta, Szabadka levéltáraival, ami a honismereti együttműködés fejlődését is eredményezte. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek már vajdasági tagja is van.

Fontos szempont volt mindig, hogy a helyi kutatók, helytörténészek is kapjanak lehetőséget kutatási témáik, eredményeik előadására. Legtöbbször a levéltárosok és muzeológusok szerepeltek, de bemutatkozhattak munkáikkal a tanárok, az irodalmárok és a néprajzosok is.

A várostörténetekhez kapcsolódó konferenciasorozatnak kiemelt helyszíne Makó, ahol már a tanácselnökök (Forgó István, Sarró Ferenc), majd a rendszerváltozás után a polgármesterek is (Sántha Sándor, Buzás Péter) mindig helyet biztosítottak az általuk is igen fontosnak tartott előadásoknak. Majd a helybeli történelemtanárok is egyre több diákot hoztak a Levéltári Napok előadásaira, felismerve annak lehetőségét, hogy ott az adott témában a legfrissebb kutatási eredmények összegzését első kézből, a legjobb szakemberektől, kutatóktól hallhatják. Makón a Városháza Dísztermet rendszeresen teljesen megtölti az érdeklődő közönség, így ott előadni az egyetemi oktatóknak is élmény. A makói középiskolákban mintegy 15 éve minden tanév rendezvénytervébe beépült a Levéltári Nap, mint a diákok tehetőség-gondozását és felsőfokú oktatásra való felkészítését segítő program. Évente 100–140 makói és környékbeli középiskolás vesz részt az előadásokon történelemtanárai kíséretében. Más városokban is jelentős a diákság megjelenése az előadásokon, volt példa arra is, hogy Csongrádon zenés irodalmi műsorral és néptáncal, Makón pedig reneszánsz táncbemutatóval maguk a fiatalok is hozzájárultak a rendezvények sikeréhez.

Mindemellett ezek a napok élesztik a hely szellemét. A genius loci azért is nagyon fontos, mert a történelem szinte átrohan a településeken, az ott élők gyakran másként, sajátos vetületben élik meg, ami történik velük. A régi emlékek fenntartása kapaszkodókat, erőt ad, segít az egyénnek és a közösségnek

a későbbiek során megküzdnie sorsa nehézségeivel. Amelyik település törődik a múltjával, annak van jövője is. A történészek, a levéltarak és munkatársaik munkájukkal így tölthetik be sajátos közművelődési feladataikat.

A Csongrád Megyei Levéltári Napok programjait mindig az adott év elején alakították ki, valamilyen alkalom adta a témát, például kiemelkedő nemzeti ünnepünk, vagy egy-egy település, esetleg a történetében fontos szerepet játszott helybeli személyiség évfordulója, illetve a levéltárosok kutatási területei szerint bővültek a témák. A homokháti iskolák történetének feltárása során került egy-egy helytörténeti matiné Öttömörsre, Balástyára, Mórahalomra. Ezek a napok inspirációt is adtak a kutatóknak, hogy a még fel nem tárt témákkal foglalkozzanak. Az eddig összesen harminckétszer megrendezett sorozat számtalan helyismereti témája bizonyítja, milyen végtelenül gazdag, sokszínű az a kincsestár, amelyet a múltat kutatva a Csongrád Megyei Levéltár igazgatói és munkatársai feltártak és megosztottak a hely- és honismeret iránt érdeklődőkkel. A tematika településenként teljesen más, nagyszerűen tükrözi a különböző időszakok helyi sajátosságait. Érdeemes mintegy csokorba kötve áttekinteni városként néhány példát.

Szegeden: Honismereti mozgalom és helytörténetírás, a helyismeret oktatásának lehetőségei. A szegedi táj és vár. Az alföldi migráció a XVI–XVIII. században, a szegedi diaszpóra a XVI. században. A szegedi kézművesek a reformkorban. A nemzetiségi oktatás Szegeden és a megyében. 1848–49 szegedi dokumentumai, lengyelek az 1848–49-es szabadságharcban. Klebelsberg és Szeged. A betyárvilág Szeged környékén. A II. világháború szegedi hősei, társadalmi mobilitás a II. világháború után. A Szeged monográfia születése. 1956 – élő múlt Szegeden. A településfejlesztés perspektívái Szegeden.

Hódmezővásárhelyen: Hódmezővásárhely monográfiája. Várostörténeti kutatások a honfoglalástól 1848–49-ig. 300 év birtokviszonyai. A Károlyi-uradalom. Hétköznapok, céhek, gazdálkodás, tanyavilág Hódmezővásárhelyen és környékén. Polgárosodó mezőváros. A Tárkány Szűcs gazdálkodó család.

Makón: A Maros-mente vízrajza és élővilága, a folyó szabályozása. A csanádi püspökség, a Csanád-nemzettség. Makó – hódoltság nagyváros. Helyismeret és oktatás, iskolatörténet. Makó és Csanád megye közgyűjteményei. Ipar, kereskedelem és szellemi élet a reformkorban Makón. A városháza építéstörténete. Návay Lajos és kora. Mályusz Elemér emlékezete. Közigazgatás és képviselők a dualizmus korában. Bodófalva és Makó – délvideki telepítések. A makói emberek mentalitása. Makó monográfiájának kötetbemutatói.

Szentesen: Szentes születése – monográfia. A Petrák-krónika – írásbeliség a Dél-Alföldön. Megye-székhely Szentesen. Szentes egészségügye a XIX. század közepén dr. Hadzsy János korában. Kubikos kongresszus 1921-ben. Kis Bálint református lelkész és a Békés-bánati egyházmegye története a XIX. század harmincas éveiben. Nemzetőrök, honvédek Szentesen. A vajdasági helytörténeti kutatások eredményeiről.

Csongrádon: A bokrosi ásatások eredményei. A környék hunkori emlékei. Halászat, pákászat, szőlőbirtokos gazdálkodás, pálinkafőzés a XVIII–XIX. században. Reformkori városigazgatás. Csongrád és a Csemegi-család, a Csemegi-kódex. Oppidum Csongrád.

Kisteleken: A városmonográfia bemutatása. Településnéprajz.

Csongrád megye kisebb településeinek helyismereti témái jellegzetesen a történelem viharai során bekövetkezett változásokhoz kapcsolódtak, a helyi társadalmi állapotokat, átalakulásokat tükrözték, illetve sajátos közigazgatási-, gazdálkodási-, kultúrtörténeti-, nemzetiségi-, illetve birtokviszonyokat tártak fel, amelyek a falumonográfiák elkészülésének folyamatában játszottak jelentős szerepet. A helyi hallgatóság figyelmét különösen az alábbi témák ragadták meg. *Óföldéakon:* Az áttelepülés története. Az erődtemplom rekonstrukciója. *Maroslelén:* Püspöki uradalom a XVIII–XIX. században. Az 1944-es harcok a falu környékén. *Királyhegyesen:* A falu telepítésének 150. évfordulója. A Blaskovich család története. *Kiszomboron:* A Rónay család. József Attila Kiszomboron. *Újszentivánon:* A szerbség és a németiség helyi története. Az újratelepülés 250. évfordulója. *Magyarcsanádon:* Urbéres iratok. 1944-es harcok. *Apátfalván:* Népi imádságok. 1919 eseményei Apátfalván. *Tiszaszigeten:* A dohánykertészet története a településen. *Szegeváron:* A Károlyi kastély története. *Ópusztaszeren:* A középkori Dél-Alföld és Szer. A kolostorépítések. *Csanádpalotán:* Asztalos P. Kálmán, a falu krónikása. Kálmány Lajos lelkész emlékezete. *Algyőn:* Politikai perek Algyőn. Algyő a népmesékben. *Pitvaroson:* A kitelepítettek-ről. Mindszenty József Pitvaroson. *Mórahalom* témája: Alsótanyai iskolák. Táltsok. Móraalmi politikai perek. *Csanádalbertin:* A szlovák evangélikus értelmiségiek. *Zákányszéken:* A homokhátsági gazdálkodás, az első tanyai iskolák. *Röszkén:* Politikai perek az 1950-es években. Világháborús hősök. *Üllésen:* Monográfia-bemutató. *Mindszenten:* Népi társadalom. Társadalom a XX. század második felében. *Nagyágocson:* Helytörténeti gyűjtemény. A kisvasút. *Balástyán:* Kiss István népművelő emlé-

kezete. A világháborúk hősei. *Derekegyházon*: Régészeti leletek. A helynévkutatás eredményei. *Öttömös* témája: Spárga- és paprikatermesztés. Az 1950-es évek közigazgatása. Hiedelmek. A déli határunk túlsó oldalán fekvő *Horgoson*: A Kárász- és a Rónay-család rokoni kapcsolatai. Szabadka és Szeged pusztákkal kapcsolatos vitái. Kárász Benjámin főispán életútja.

A felsoroltak bizonyítják, hogy az elmúlt három évtizedben óriási helyismereti értékek halmozódtak fel, amelyek írott formában sajnos csak részben maradtak fenn, monográfiákban, más kiadványokban, például a Makói Múzeumi Füzetek sorozatban, a Szeged, illetve a Marosvidék kulturális folyóiratokban tanulmányok formájában őrződtek meg. Néhány városban a Levéltári Napokon elhangzott előadásokat a helyi televízió felvette, adásaiban nézőinek bemutatta, szélesebb körben ismertté téve a tudományos helytörténeti konferenciák anyagait.

A Csongrád Megyei Levéltári Napok helyismeretet, emlékmegőrzést, hagyományápolást indikáló értékeremtő kisugárzása máig nagyon nagy jelentőségű. Az évek során az előadások rendezvénye jó alkalmat kínált különböző pályázatok ünnepélyes eredményhirdetéseiseihez. Hódmezővásárhelyen 1984-ben a Kiss Lajos néprajzi pályázat, Szentesen 1987-ben a helytörténeti pályázat díjátadását, 2006-tól a kiemelkedő munkát végző levéltárosok Oltvai-díjának átadását kapcsolták a Levéltári Napokhoz. Tavaly a Honismereti Szövetség Emléklapját nyújtották át a szegedi napon Georgiádes Ildikó csongrádi levéltár-igazgatónak. Öröndetes tény, hogy tíz levéltáros tagja van a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. A Csongrád Megyei Levéltári Napok programjaihoz már 1981-től kezdődően kiállítások rendezése és megtekintése is társult. A teljesség igénye nélkül említhetők a következő jeles települési személyiségek emlékkiállításai: *Szentesen* dr. Hadzsy János igazgató-főorvos, Kiss Bálint, Szechenyi-emlékek. *Hódmezővásárhelyen* Szeremlei Sámuel, Tárkány Szűcs Ernő, Nagy György. Településtörténeti kiállítások: *Szentesen*, Kisteleken, Óföldrődeken, Mindszenten, 1848–49-es emlékkiállítás Szegeden. Emlékezetes volt a földéaki festmény- és bútorgyűjtemény, a csongrádi pecsétkiállítás, az óföldéaki erődtemplom szakszerű vezetéssel történő megtekintése. Múzeumok, gyűjtemények meglátogatására került sor Makón, ahol a József Attila Múzeumot és az Espersit-ház Irodalmi Emlékmúzeumot, Szegváron a Falumúzeumot, Nagymágocsón a helytörténeti gyűjteményt, Kiszomboron az Árpád-kori Rotundát nézték meg a résztvevők.

A lokális történelem emlékhelyeinek gyarapítására tett kezdeményezések, a honismerettel foglalkozó szakemberekkel és civilekkel együttműködve, sok esetben sikerrel jártak. A Levéltári Napok keretében több településen avattak emléktáblákat, így Makón Giba Antalnak, a Megyeháza tervezőjének (1986), Mályusz Elemér történésznek (2000), Hódmezővásárhelyen Szeremlei Sámuelnek (1984), Nagy Györgynek (emlékszobáját 1990-ben avatták), Tárkány Szűcs Ernőnek (2001), Csanádpalotán Kelemen László színi igazgatónak, Csongrádon Katona Imre néprajztudósának (2003). Emléktáblák koszorúzásával emlékeztek Derekegyházaán Brusznay Árpádra, 1956 vértanú tanárára (2007), Makón a Torontál vármegyei Debreczeni Bárány Ágostonra, Délvidék első magyar történetírójára (2009), Zentán az 1944-ben kivégzettek emlékhelyén.

Helytörténeti jelentőségű esemény lett az emlékoszlopok állítása az elpusztult falvak helyének megjelölésére. Csongrád megyében már négy ilyen emlékoszlop áll: Hódmezővásárhely környékén Szentkirály, illetve Barc és Solt, Makó közelében Rákos és Igás emlékére épült a városi önkormányzati képviselő-testület és magánszemélyek pénzügyi támogatásával. Nemcsak az emlékezet erősítése lett felállításuk eredménye, hanem a városba beköltözöttek és az onnan elszármazottak gyakoribb visszatérése is egykori lakhelyükre, az emlékhely és a környezet ápolása, a pusztán a természethez visszatérés, a csárdában a táj adta társasági élet formáinak megélése.

Összegzőképpen kiemelendő, hogy a Levéltári Napok hagyománya évente megmozgatta az adott települések közösségét, fokozta a helyismeret és a történelem iránti érdeklődést, a személyes kapcsolat rengeteget jelentett a kutatóknak és résztvevőknek egyaránt. Csongrád megye példaértékű mintá a közönség felé nyitásban. A levéltárak szűrének tűnő világát Csongrád megyében sikerült megnyitni, színesebbé, mozgalmasabbá tenni, ez cél és jelentős eredmény is egyben. Nagyon fontos, hogy ténylegesen friss kutatási eredményekkel és jeles történészekkel lehet személyesen megismerkedni, valamint a történelem helyi vetületeire rálátni, ami erősíti az identitást, közelebb hozza a történelmet minden hallgatóhoz. A hallott előadások egy-egy eleme kutatásra ösztönözheti az érdeklődőket. Sokak számára utat nyit a honismereti tevékenység felé, ezt bizonyítja, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület számos tagja ennek a rendezvénysorozatnak köszönhetően kapcsolódott be a honismereti mozgásműbe. Mindez nagyon nagy pozitívuma a Csongrád Megyei Levéltári Napoknak. Köszönet illeti a hagyományteremtő levéltár-igazgatókat, különösen *Blazovich László* professzor urat három évtizedes munkájáért és az átadott értékekért.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

„Budapesti Históriaik” – Emlékkönyvek

A Budapesti Honismereti Társaság 2003 februárjában indította el a *Budapesti Históriaik* elnevezésű rendezvénysorozatát, amelynek első évéről a Honismeret 2004/1. számában tájékoztatást adtunk (Budapesti Históriaik címmel): „Szűkebb pátriánk, Budapest történeti múltjának egy-egy szeletébe adott betekintést a Budapesti Honismereti Társaság februárban indult sorozata, a *Budapesti Históriaik*. Előadóestjeik a nyári és a karácsonyi időszak kivételével minden hónap első szerdai napján, délután 5 órai kezdéssel, változó helyszíneken kerültek megrendezésre. A főváros és elődtelepülései legújabb kutatási eredményeken alapuló «múltzárványai» bemutatását az adott témakör, vagy szakterület ismert kutatói, neves szakemberek végezték. Helytörténeti estéik második részében, kötetlen műhelybeszélgetés formájában Budapest egy néhai települése, mai kerületrésze, vagy kerülete múltjának ápolása iránt elkötelezett civil szervezet képviselője tette közzé a szervezete tapasztalatait, számolt be tevékenységükről, a megvalósítás néha rögzös útjáról, terveikről. A Budapesti Históriaik előadóestjei nyilvánosak és belépődíj nélküliek voltak, elindítását a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány pályázati támogatása tette lehetővé... A Budapesti Honismereti Társaság titkára, Gábrriel Tibor az előadóest végén (2003 decemberében) jelentette be, hogy a Budapesti Históriaik 2003. évi előadásait és a fővárosi kerületekben helytörténeti, honismereti tevékenységeket végző civil szervezetek és a kerületi helytörténeti gyűjtemények/múzeumok adatbázisát egy Budapesti Helytörténeti Emlékkönyvben tervezik megjeleníteni.

A Budapesti Históriaik sorozatával a Budapesti Honismereti Társaság egy új feladatkört vállalt magára – az egymástól elkülönülten működő kerületi civil szervezetek számára a személyes részvételt, a bemutatkozást tette lehetővé... Természetesen «hátsó» gondolatok is közrejátszottak a rendezvénysorozat elindításában. Minden egyes előadást egy vagy több kerületi civil szervezet és a Budapesti Honismereti Társaság összefogásával, közös előkészítésével valósulhatott meg, amely előkészíthet egy későbbi, szorosabb együttműködést is. Az előadók esetlegesen lehetnének résztvevői számára a személyes kapcsolatok kialakítását, ápolását...”

Hogy ezek az előadók mennyire valós és régi igények kielégítését szolgálták, arra igazán a 2010. évi Honismereti Akadémiára készített kiállításunk összeállításakor kaptunk visszaigazolást.

Tablónk részeként a fővárosi honismereti/helytörténeti tevékenység fél évszázados múltját az állampárt korában, majd a harmadik Magyar Köztársaság idején egy budapesti honismereti kronológia összeállításával vázoltuk fel, melynek elkészítésénél – Karacs Zsigmondnak köszönhetően – korabeli forrásokra támaszkodhattunk. Ezek alapján a budapesti honismereti/helytörténeti tevékenységek 1962-ben a Fővárosi Tanács Végrehajtott Bizottsága határozata után kaptak szabad utat: a helytörténeti (közgyűjteményi) tevékenységek szakmai felügyeletével a Budapesti Történeti Múzeumot, a mozgalmi helytörténeti munka irányításával a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságát (HNF BB) és a kerületi Tanácsokat bízták meg. A HNF BB létrehozta a Budapesti Helytörténeti (Helyismereti) Bizottságát, a Fővárosi Művelődési Ház a Helytörténeti – Honismereti Szakbizottságát. A történeti múlt ápolását célzó, kezdetben sikeres kerületi kezdeményezések azonban 1965-re visszaestek, kiállítási és publikálási lehetőségek hiányában intenzitásuk csökkent.

1970 szeptemberében Budapest Fővárosi Tanácsa a HNF kezdeményezésére határozatot hozott a helytörténetírás és a helytörténeti mozgalom támogatása érdekében. Ennek egyik következménye volt egy sikeres előadássorozat, amelyen az ekkor már működő ötből négy kerületi helytörténeti szervezet (gyűjtemény, múzeum, néprajzi ház) ismertethette tevékenységét és kerületi helytörténeti kutatók számolhattak be eredményeikről. Tevékenységeik szoros felügyelete egyben egyfajta garanciát adott arra is, hogy a budapesti lokális helytörténeti tevékenységek ne ütközzenek az állampárt ideológiai és politikai elvárásaival. A fentiek alapján a fővárosban már korábban is voltak hasonló kezdeményezések a kerületi tevékenységek – konferenciákon kívüli – szélesebb körű, kerülethatárokon túli bemutatására.

A Budapesti Honismereti Társaság 2004. évben is még kerületi kihelyezett előadásokat szervezett, majd a kerületek végiglátogatása után, 2005-től Budapest Főváros Levéltára új épületének földszinti előadótermében tartotta meg előadóestjeit. Ekkor már a szervezés és lebonyolítás munkáját az időközben létrehozott Rendezvény Szakbizottságunk elnöke, Tóth József vállalta fel. Rendezvénysorozatunk előadóit a kerületi javaslatok figyelembe vételével kérte fel – ehhez később a 2009 januárjában 19 kerület képviselőjével életre hívott Területi Bizottságunk is segítséget nyújtott.

A Budapesti Históriaik előadásairól szórólapon és a Városunk című, negyedévenként ezer példányban kiadott periodikánkban adtunk előzetes információt, a már megtörtént előadásokról szintén ne-

gyedékenként, a Városunk következő számában közöltünk rövid tájékoztatót. A 2005 nyarán elindított Budapesti Helytörténeti Portálunk () látogatói is rendszeresen értesülhettek az épp aktuális előadásunkról. A portál egyébként minden kötöttség nélkül látogatható, anyagai letölthetők – köztük a Városunk összes eddig megjelent száma, amelyekben a Budapesti Históriaik anyagai rendszeresen megjelentek.

Egy kis statisztikai áttekintés a Budapesti Históriaikról: 2003 februárja és 2010 nyara között 72 szakmai előadás hangzott itt el és a „Műhely” keretében 62 fővárosi civil szervezet, kerületi közgyűjtemény ismertethette munkáját. Részen a szakma képviselői (történészek, muzeológusok, levéltárosok, könyvtárosok, irodalomtörténészek, stb.), részen a kerületekben érdemi helytörténeti tevékenységet végző lokálpatrióták (helytörténészek) voltak a szakmai előadások előadói – szakmai előadásainknál elvárás, hogy saját kutatáson alapuló referátum hangozzon el. Az egyesületi tájékoztatókat 90 százalékban az adott egyesület elnöke tartotta. Előadásaink látogatottsága változó volt, alkalmanként 24 és 98 fő közötti. Látogatóiból kialakult a Budapesti Históriaik főleg kerületi egyesületek vezetőiből és tisztségviselőiből, tanárokból, könyvtárosokból, stb., valamint a főváros története iránt érdeklődő civil szervezetek és Társaságunk tagjaiból álló törzsközönsége. A fővárosi levéltár előadótermeinek technikai lehetőségeit (PowerPoint vagy fotók vetítése) kezdetben kevés előadó aknázza ki, napjainkban már szinte minden előadásnál, egyesületi tájékoztatónál használják előadóink.

Előadássorozatunk sikere miatt ..... a Budapesti Honismereti Társaság elnöksége 2003 októberében állást foglalt egy *Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv* kiadása mellett. Elképzeléseink szerint ez a kötet a Budapesti Históriaik rendezvénysorozata első évi előadásait, az egyesület tevékenységének egyfajta pillanatképét és a főváros helytörténetével foglalkozó civil szervezetek, önkormányzati finanszírozású közgyűjtemények bemutatását szolgálja. Tervezett könyvünk célja főként a szűkebb pátriájukban (kerületükben) eredményesen tevékenykedő, a hon- és városzeretet iránt elkötelezett, hazájukért és a városrészükéért tenni akaró egyének és szétszóródott csoportok megismerhetősége, egymáshoz közelebb hozása volt. Be akartuk mutatni, hogy a városrészekben egymástól függetlenül tevékenykedő civil szervezetek (egyesületek, körök, társaságok, klubok...) tagjainak önzetlen és sokszor kevésbé ismert és elismert munkája milyen jelentős a főváros, a kerületek és a kerületrészek lokálpatriotizmusának megőrzésében és fejlesztésében. Ezt a kerületi civil szervezeteknek az előadást sorozatban elhangzott tájékoztatóival reméltük elérni. A Budapesti Históriaik szakmai előadásainak közlésével a városrészek, egy-egy jelentősebb személy, építmény, esemény történeti múltjába kívántunk betekintést adni – azt a témakört felvállalva, amelyet az arra legilletékesebbek, a kerületük hagyományainak ápolásáért elkötelezettek kiválasztottak. Alapvető cél volt itt, hogy a lokális szempontoknak, elképzeléseknek teret adjunk.

Ugyanakkor fontosnak tartottuk, hogy a lakóhelyük történeti múltja és hagyományai iránt még vagy már valamiféle kötődést érző emberek a könyvet lapozgatván rábredhessenek, hogy nincsenek egyedül, hogy sokan mások már megtalálták egymást, és hogy ezek a civil szerveződések számukra is nyitottak. A kötetünk második felében található adatbázis egyfajta mankóként segítheti az egymásra találást, az egyének és a civil szervezetek számára egyaránt. A fővárosi és a kerületi önkormányzatok által fenntartott múzeumok és helytörténeti gyűjtemények bemutatását szintén elengedhetetlennek tartottuk, annak ellenére, hogy tevékenységük fővárosi, ill. kerületi szinten már jobban ismert. Ezek a szakmai bázisok, munkatársaik tudása és hivatásadata révén is, a főváros és városrészi lokálpatriotizmusának szellemi centrumai, a város- és helytörténeti tevékenységek alapkövei. Könyvünk végén egy bibliográfia segíti a tájékozódást a 2003-ban kiadott, jelentősebb budapesti és kerületi kiadványok között. A *Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv* a város különböző pontjain működő civil szervezetek összefogásának eredményeként jöhetett létre. Kedvező fogadtatása esetén alapja is lehet egy évenként kiadott fővárosi helytörténeti évkönyvnek.” – volt olvasható a 2005 februárjában, jelentős fővárosi és kerületi pozitív sajtóvisszhangot eredményező sajtótájékoztatókon bemutatott kötetünk elnöki (Breinich Gábor) előszavában.

Az első emlékkönyv 1000 példányban, A/5-ös formátumban, 80 grammos fehér ofszet papíron, egy-színnyomással, 240 oldal terjedelemben jelent meg. Kötése anyagi okok miatt puha borítás (300 grammos matt műnyomó), ragasztott volt. Terjedelmi megosztását tekintve felében a 2003. évi előadások szerkesztett változatát adtuk közre: a Budapesti Históriaik című fejezetében nyolc budapesti témájú helytörténeti tanulmányt közöltünk a civil szervezetek tagjaitól és nyolc fővárosi civil szervezet alakulásától napjainkig kifejtett működését és tevékenységének eredményeit ismertettük. Második felében tájékoztatást adtunk a Budapesti Honismereti Társaságról, amit a Fővárosi Helytörténeti Adattár követte (a főváros és kerületei helytörténeti tevékenységet végző civil szervezetei és közgyűjteményei adatbázisa), kiegészítve egy 2003. évi fővárosi helytörténeti bibliográfiával.

Idén tavasszal már az emlékkönyv sorozat VI. kötetét mutathattuk be, és előkészületben van a VII. kötetünk, amely a 2009. évi előadások és adatbázisok közlését szolgálja majd.

Emlékkönyv sorozatunk szerkezete és megjelenése változatlan formájú, az első kötetben kialakított tartalmi megoszlást és tipográfiát követi. Változás csupán annyi volt, hogy a III. kötettől 256 oldalas emlékkönyvek jelentek meg. Az, hogy évente ki tudtuk adni az emlékkönyvet, számunkra is meglepetés, a Társaság számára jelentős anyagi áldozat volt. Igaz, évről-évre él sorozatunk, a következő kötet megjelenésére – anyagi háttér hiányában – semmilyen garanciát adni nem tudunk. A Budapesti Honismereti Társaság állami vagy fővárosi önkormányzati költségvetésben nevesített éves támogatással nem rendelkezik és nem is rendelkezik.

Köteteink 10–20 százalékát előrendelésben értékesítjük. Megrendelőink részben az adott kötetben érintett kerületi önkormányzatok, részben magánszemélyek. Ezzel teremtjük elő a kiadáshoz szükséges finansziális háttér 10–20 százalékát. A még hiányzó összeget pályázati forrásokból fedezzük. Egy kötet kiadása 900 000 forint körüli összeget igényel. Legnagyobb költségünk a nyomdaköltség, amely közel 520 000 forint alkalmanként.

Emlékkönyveink a Budapesti Honismereti Társaság évi költségvetésében visszatérően a legnagyobb kiadásunkként szerepelnek.

Felhasználása Társaságunk céljainak érdekében valósul meg. Előrendelésben elkel 100–200 darab. Egy kötetben általában 21–24 szerző szerepel – szerzőinknek 10–10 tiszteletpéldányt adunk egyfajta honoráriumként. Ez további 210–240 példány felhasználását eredményezi. A fővárosi és kerületi civil szervezeteknek (átlagosan 120 egyesület) 1–1 tiszteletpéldányt postázunk. 150 példányt térítésmentesen átadunk a fővárosi önkormányzatnak az iskolai könyvtáraik számára. Mintegy 100 példányt eljuttatunk a fővárosi közgyűjteményeinek (Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Főváros Levéltára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), önkormányzati vezetőinek, a főváros és kerületek kulturális osztályainak/irodáinak. A fennmaradó 200–300 példányt ajándék- és tiszteletpéldányként használjuk fel előadóstjeinknek, vetélkedőinknek, stb., de a kötetek székhelyünkön meg is vásárolhatóak.

A Budapesti História előadássorozata az elmúlt hét év alatt Társaságunk tevékenységének szerves részévé vált. Megvalósítását egyesületünk más tevékenységei is segítik: a Városunk című negyedéves kiadványunk és a Budapesti Helytörténeti Portál. Az előadásokon elhangzottak az évente megjelenő emlékkönyvek révén szélesebb körben ismertté válnak, megjelenik a fővárosi helytörténeti adatbázis, valamint az éves fővárosi és kerületi bibliográfia. Emlékkönyveink révén az egymástól elkülönülten dolgozó civil egyesületek betekintést kapnak az azonos célokért (a főváros és városrészei lokálpatriotizmusának ápolása) dolgozó szervezetek munkájába, eredményeibe, kötetek segítik a kapcsolatfelvételt egymás közt és egyben velük is. Emlékkönyveink önerős kiadása és fentiekben vázolt felhasználása jelentős hozzájárulás Budapest történeti múltjának ápolásához, népszerűsítéséhez.

Gábor Tibor

Fodrászmúzeum Budapesten

2010. június 25-én hivatalosan is megnyílt Budapest XIX. kerületében, a Csinszka-kertben, az Ady Endre út 97–99. szám alatt a Fodrászmúzeum.

A fodrász szakma, illetve az ipartörténet iránt érdeklődők már eddig is ismerhették ezt a nagy szorgalommal és hozzáértéssel összegyűjtött mikrovilágot, azonban eddig egy magánház egyik helyiségében lehetett – az értékes kollekciónak gazdájával egyeztetett időpontban – megtekinteni. Ugyanis egy „magánmúzeumról” van szó. E szakmatörténeti gyűjteményt azonban nem csupán saját maga öröme építette fel Korom Gyula gépész üzemmérnök.

1989-ben egy ismerőse rábeszélésére családi vállalkozásként fodrász anyagok és kellékek forgalmazásával kezdett el foglalkozni, s 1993-tól egy fodrászipari cég magyarországi képviselőjét is felvállalta. Ahhoz, hogy a fodrászok elfogadják, s ő is megértse őket, igyekezett e szakmát megismerni. „Mint fodrászkellék kereskedőnek nem okosabbnak kell lennem a fodrászoknál, hanem el kell tudnom magyarázni, hogy miért jó neki, ha az általam kínált portékát használja” – meséli Korom Gyula. Meg kellett tanulnia tehát a szakmát, s a fodrászipar történetével is ezért kezdett el ismerkedni. Ez indította arra, hogy a mesterség régi eszközeit is gyűjtse. Ez irányú tevékenységének nagy lendületet adott, amikor

A Fodrászmúzeum megnyitóján a fodrász szakma doyen-je, Tárnoki László (balra) Korom Gyulával, a szakmatörténeti gyűjtemény létrehozójával

1994-ben Pinke Károly fodrászmester – aki 1950-től gyűjtötte 44 éven át a szakmája régi eszközeit – özvegyétől megvásárolta a Pinke-gyűjteményt. Ezek között volt néhány igen ritka darab, amelyek már 1950-ben is muzeális tárgynak számítottak. Ezek jó része azonban restaurálásra szorult.

„Beleszerettem a restaurálásba, mint gépész, különösen a fémek kezeléséhez értek, a fa és más alkatrészek restaurálását azok szakértőire bízom” – mondja a gyűjtemény gazdája. Ha az ember körülnéz a Fodrászmúzeumban, az újszerűen csillogó, pedánsan gondozott tárgyak igazolják Korom Gyula szavait. S hogy mennyire szívügye az eredeti állapot hű visszaállítása, elég tüzetesen szemügyre venni az amerikai Koken cég XIX–XX. század fordulója körüli időkből származó hidraulikus fodrász székét, amely az első ilyen típus volt a maga nemében. Mintha most jött volna ki a gyártóműhelyből, ami eredetileg krómozott volt, krómosan csillog, ami rézből készült, tükröző réz, a bőrkárpit is – nem kis utánjárás, kutakodás után – ugyanolyan barnára cserzett, mint amilyen hajdan volt. Mivel már régen nem készítenek olyan szabványú csavarokat, mint amilyenekkel a széket összeszerelték, ugyanolyan csavarokat gyártatott hozzá, hogy minden tekintetben hű mása legyen az eredetinek.

Az évente a budapesti Kongresszusi Központban megrendezett Divatfórumon 1994-ben állított ki először. A fodrász szakma régi eszközei egy vitrint töltötték meg. Igen nagy tetszéssel fogadták. Egy évre rá már két vitrinben sorakoztak a tárgyak, s 1997–98-ban egy egész folyosót igénybe vett a szakmatörténeti tárgybemutató. Azután, ha már egyik évben nem állított ki, hiányolták a rendezvény résztvevői.

1996–97-től kezdték gyakorló iparosok és fodrászstanulók felkeresni a fodrászkellék üzletük mögött, a házuk egyik helyiségében kialakított házi múzeumot. Mivel igény volt rá, hogy ne csak körbe vigye őket, hanem beszéljen is a kollekciónál, összeállított vetített képes előadásokat a szakma történetéről és a mesterség alapjairól. Ezért ehhez előbb egy írásvetítőt, majd egy projektort is hadrendbe állított. Korom Gyula lelkesedésének és tárgyismeretének köszönhetően több mint tíz esztendeje rendszeresen elhozzák a fodrászstanulók újabb és újabb évfolyamait egy kis szakmatörténeti „show-ra”. Korom úr eze-

A Wella cég melegdauer-készüléke 1952-ből (Szulovszky János felvételei)

ket újra és újra kihívásnak tekinti, s elégedettséggel nyugtázza, hogy megint sikerült akár másfél óráig is lekötni a figarótanoncok figyelmét.

A már említett első hidraulikus szék mellett láthatók a parókakészítés korai eszközei, különféle borotvák, 1930-ból származó melegdauer-készülék, felcsereszközök, az első zsilettpengék – csupán egy kis izelítő a látnivalókból. Mára 2500 tárgyat, 120 szakkönyvet és régi szakmai folyóiratot őriz a Fodrászmúzeum. Korom Gyula tisztában van vele, hogy hivatalosan még nem használhatja a múzeum szót: a honlapján „Fodrászati eszközök gyűjteménye” megjelölés szerepel. Azonban feltett szándéka, hogy elérje a múzeum má minősítést. Arra törekszik, hogy minden megtanuljon, amely szükséges egy múzeum működéséhez. Ennek érdekében elvégezte 2009-ben a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménykezelői tanfolyamát. S folyamatban van a múzeumok részéről megkívánt nyilvántartások elkészítése is. Az ősszel útjára indítja gyűjteménye múzeum má minősítésének kérelmét. Talán megbocsátható, ha e sorok írója, úgy is, mint az ipartörténet hivatásos művelője, mintegy szakvélemény gyanánt e cikk címében már megelőlegezte a Fodrászmúzeum titulust.

A Fodrászmúzeum címe: 1194 Budapest, Ady Endre u. 97–99. Nyitvatartási idő: kedd és csütörtök 14–18 óráig, szombaton 8–12 óráig. Csoportos látogatás (minimum 12 fő) előzetes egyeztetés után a nyitvatartási időn kívül is lehetséges. Bejelentkezés: +36 20 942 6878. Honlap: www.fodraszmuzeum.hu.

Szulovszky János

In memoriam

Galambosiné Drávucz Julianna (1960–2010, Siklós)

2010. április 11-én, vasárnap, 50. életévét éppen csak betöltve, küzdelmes élet és mérhetetlen szenvedés után meghalt Külső-Drávaszög himzőasszonya, a Baranya Honismereti Egyesület tiszteletbeli tagja, Galambosiné Drávucz Julianna.

Drága Julink a kiháló drávaszögi himzőművészet egyetlen művelője volt a Siklósvidéken: terítőterveink valósággá varázslója, akinek a keze nyomán olyan volt a himzés, hogy sokan el sem hitték, hogy azt nem gép, hanem emberi (asszonyi) kéz csinálta. Akit egyszer féltréfásan megbíráltam a „lassúságáért” áldott emlékü (és egyetlen rokon-himzésünket, a sárközit maga is profi módon művelő) Tóttós Sándornak, mire ő, Juli munkáját elismerőleg simogatva, így válaszolt: „Évikém! Vagy hímezünk, vagy si-etünk!”

Sárospatakon látta meg a napvilágot, 1960. március 29-én, de Bodrogolasi a szülőfaluja, ahonnan édesanyja 1970-ben települt át Siklóra. Itt végezte el iskoláit: a nyolc általánost, és utána megkezdte az ipari szakközépet. Ezt azonban nem fejezte be, 16 évesen jött egy nagy szerelem, amiből házasság lett, és 17 évesen már az első, egy év múlva pedig a második leánykája született. A fiatalon kötött házasság nagyon rosszul sikerült. Válás következett és a kicsiket egyedül nevelő anyát még egy csapás érte, ami örökké fájó seb maradt számára, a nagyobbik gyermeket anyósa úgy vette magához, hogy tőle teljesen elidegenítette. – Felőttkorára rendeződtek csak dolgaik. Julink pedig dolgozik a Siklósi Fatelepen, majd több évig a Gyüdi Szociális Otthonban, míg végre tehetségét megillető munkához jut: a pécsi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet bedolgozója lesz. Ekkor már gyönyörűen hímez, noha senki soha nem tanította rá, teljesen autodidakta módon tesz szert ritka tudására. Timi leánya elmondása szerint már egészen kicsi leánykaként, ha valami bántotta, csak eltűnt a felnőttek szeme elől és hímezett. Anyja kereste, szidta, hiába, végül valami biztonságos zugban találtak reá, kezében tüvel, fonállal.

Amikor a Háziipari megszűnt, két évig a Siklósi Polgármesteri Hivatal alkalmazta, minimálbérért hímezte a szebbnél-szebb drávaszögi terítőket, amit aztán, becses ajándékképpen, a Hivatal egy-egy illusztris vendége kapott meg. De ez a rövid, megbecsülését hozó időszak is elmúlt. Megint méltatlan munkák jöttek a megélhetésért. Élete meghatározó vágya volt, hogy leányai az övénél könnyebb, szebb életet élhessenek, s ezért akármilyen áldozatot képes volt meghozni. Nagy-nagy öröme, boldogsága volt, hogy a lányok házassága jól sikerült. És hát a kicsi unoka, Timi leánykája volt küzdelmes-keserves életének talán egyetlen vígasza, öröme.

És aztán jött a betegség, a meggyógyíthatatlan. Halálos ágyán, már szinte magatehetetlenül, félbemaradt himzését kérte Timi leányától, – de már nem tudott dolgozni rajta. Egy ilyen istenáldotta tehetséggel, művészi himző képességgel nem tudott tartósan méltó munkát kiérdemelni. „Segítsünk valahogy, hiszen szétmosogatja Juli azt a drága, megismételhetetlen kezét!” jajdult fel –, de hányszor – munkatársam. Hiába. Nem tudtunk segíteni. Pedig hány semmi ember él megérdemeletlen beosztásban..., neki nem jutott. Nekünk pedig sosem voltak erre való kapcsolataink.

Elment. És nincs helyette más. És nem hozza vissza kicsi unokája, szerető leánya, vője, édesanyja fájó könnye sem.

Drávaszögi asszonyok, leányok! Álljatok be az örökébe!

Simor Ferencné Bokody Éva